

ŞÛHÎ (BENGÎ-ZÂDE HÂCI OSMÂN EFENDİ) VE ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER

Ramazan SARIÇİÇEK¹

Öz

Klasik Türk edebiyatı döneminde Anadolu'da edebî faaliyetlerin yapıldığı ve şairlerin yetiştiği *edebî muhit*ler oluşmuştur. Tezkirelere göre Diyarbakır bu edebî muhitler arasında, yetiştirdiği 40 şairle beşinci sırada yer almaktadır. Ali Emîrî ve Şevket Beysanoğlu'na göre burada yetişen şair sayısı 240 kadardır. Şûhî de bunlardan biridir. Bu çalışmada Şûhî'nin hayatı ve edebî kişiliği ortaya konularak divanı üzerinde kısa bir inceleme yapılacak ve divandan seçme şiirler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şûhî, Diyarbakır, Edebî muhit, Klasik edebiyat, Divan.

¹ Prof. Dr. Dicle Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: ramazansaricicek@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0480-5397

BENGÎ-ZÂDE HÂCI OSMÂN ŞŪHÎ AND HIS POEMS**Abstract**

In the Classic Turkish Literature period, in Anatolia some communities called *literary circle* were formed in which literary studies were carried out and poets were educated. According to biographies, Diyarbakir ranks fifth among these literary circles with 40 poets. According to Ali Emiri and Şevket Beysanoğlu, the number of poets who grew up here is between 228 and 240. Şuhî is one of them. In this study, a short review on Şuhî's divan will be made by revealing his life and literary personality, and then the text of the divan will be presented.

Keywords: Şuhî, Diyarbakir, Literary circle, Classical literature, Divan.

GİRİŞ

18. yüzyıl Türk edebiyatında Diyarbakır'ın ayrı bir yeri vardır. Hacı Hâfız Mehmed Bulak Âgâh-ı Semerkandî-i Âmidî (1630-1728)'nin başında bulunduğu *Diyarbakır Encümen-i Dânişi* bünyesinde Yakînî (1698), Ümnî (1692), Fâmî (1693), Şûrî (1694), Hamdî (1703), Gubârî (1712), Emîrî (1724), Mucîb Kemâlî (1726), Hâsim (1738), Vâlî (1738), Hâmî (1747), Lebîb (1769), gibi şairler yetişmiştir. Ayrıca eğitiminin bir kısmını burada alan Nâbî (1642-1712) nin (Güner, 2003, s.59) defalarca Diyarbakır'a gelip bu topluluğun müdavimlerinden olması da bu meclise ayrı bir değer katmıştır (Kadıoğlu, 2010, s.37-38). İşte böyle bir edebî topluluğun faaliyet gösterdiği dönem şairlerinden biri de Bengî-zâde Hacı Osman Şuhî'dir.

Diyarbakır'da oluşturulan bu kültür havasını soluyarak yetiştiğini düşündüğümüz Bengî-zâde Hacı Osman Şuhî, döneminde gözlerden uzak kalmış biridir. Bununla beraber Diyarbakırlı şairler hususunda hassas olan Ali Emîrî Efendi'nin gözünden kaçmamış ve *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserinde şairden övgüyle bahsetmiş Divan'ından birkaç beyti de iktibas etmiştir.

Kendisinden bir asır kadar önce yaşayan ve hakkında iki adet yüksek lisans tezi hazırlanan Edincikli Şuhî Mehmed Çelebi² ile karıştırılan Bengî-zâde Hacı Osman Şuhî hakkında

² Tezkirelerde *Şuhî* mahlaslı birkaç şair vardır. Bunlardan biri Bengî-zâde Hacı Osman Efendi iken diğeri Şaban 1094/26 Temmuz-23 Ağustos 1683'te vefat eden Kadızâde Mehmed Çelebi / Edincikli Mehmed Efendi adlarıyla da tanınan Edincikli/Aydincikli *Şuhî* Mehmed Çelebi'dir. Divanının hiçbir yerinde "Bengî-zâde" nisbeti geçmediği halde katalog hazırlayıcılarının karıştırmasıyla "Bengî-zâde" olarak adlandırılmıştır. Nitekim Edincikli *Şuhî* Dîvânı üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan Yılmaz Top, tezinde Edincikli Şuhî'ye *Bengî-zâde* adının yanlışlıkla verildiği konusunda yeteri kadar açıklayıcı bilgi vermektedir. Üstelik Yılmaz Top'a göre iki şairin şiirlerinin arasında hiç bir benzerlik de yoktur (Top 2003: 2-7). Hâlbuki Bengî-zâde Hacı Osman Efendi'nin tam adı ve mahlası Divanının sonunda yazılıdır (87a). Bu yüzden Edincikli Şuhî Mehmed Çelebi'nin *Bengî-zâde* olarak adlandırılmasında bir sehiv olmuştur (Çukurlu 2012). Ayrıca 19. Yüzyılda (öl.1895)

şimdiye kadar bir çalışma yapılmamıştır. Divanı *Lebîb Divanı*'nın da içinde bulunduğu İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu. 34 AE Manzum 234/3'de kayıtlı bir *mecmû*'ada yer almaktadır. Mecmua güzel bir nesih hattıyla yazılmıştır. Ancak metin müstensihthen kaynaklandığını düşündüğümüz yazım yanlışları dolayısıyla anlamsız beyitler de ihtiva etmektedir.

Bengî-zâde Hacı Osman Şûhî ve şiirleri üzerine hazırladığımız bu çalışma iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde şairin hayatı, eseri ve edebî kişiliği hakkında bilgiler verilmiş; İkinci bölümde ise eser tanıtılmış ve makale hacmi dikkate alınarak şiirlerinden seçmeler sunulmuştur. Şiirlerin diliçi çevirileri de yapılmıştır.

Bu çalışmayla Diyarbakır'ın münbit kültür ve sanat zemininde yetişmiş olan bir şairin ve şiirlerinin tanıtılması amaçlanmıştır. Dileğimiz kültür ve edebiyat tarihimize bir nebze katkıda bulunmaktır.

1. HAYATI

Diyarbakırlı olan Şûhî'nin hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Divanının sonunda adı *Şûhî Bengîzâde Hâcî 'Osmân Efendi* olarak kaydedilmiştir (vr. 87a). Ali Emîrî Efendi'nin *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid* adlı eserinde ise “*Şehrimizin tab'ı latîf ve eş'ârı zarîf olan şu'arâsındandır. Ümerâya nedîm ve ekâbir-i memlekete musâhib-i besîm idi. Vefâtı 1150 (1737) hududundadır*” (Güner, 2003, s.31-32), şeklinde kısaca bahsedilmiştir.

Şevket Beysanoğlu *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları* adlı eserinde Ali Emîrî'deki bilgileri tekrar edip “*17. asır sonlarında ve 18. yüzyılın başlarında şöhretini yaymış Diyarbakırlı şairlerdendir. Tahsilini tamamladıktan sonra görgü ve bilgisini artırmak maksadıyla birçok yerler gezerek memleketine dönmüştür. Hayatı hakkında geniş bir bilginiz yoktur*” (1957, s.188) der.

Bu bilgilere göre Şûhî'nin tam adı Bengî-zâde Hacı Osman Efendi'dir. Doğum tarihi belli değildir. Beysanoğlu'na göre, tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra görgü ve bilgisini artırmak maksadıyla birçok yer gezmiştir. Şiirlerindeki ifadelerden Kocaeli-Gebze, Kafkaslar ve Karadeniz kıyılarını gezdiği söylenebilir. Nitekim şair bir beytinde Gebze'nin köpeklerinden bahsetmektedir:

Azerbaycan sahasında yaşamış, klasik tarzda şiirler yazmış ve asıl adı Mustafa olan *Şûhî* mahlaslı bir şair de vardır (bk. Alper 2018; Akpınar 1998: 182).

Yanıña şalma rakîbi seg-i Geybûze³ gibi

Kerem it luţfıla ey şûh aña virme küşâd (15/5)⁴

(Ey şûh Sevgili! Kerem et Geybûze köpeği gibi rakibi yanına alarak ona kapı aralama, ona fırsat verme.)

Ayrıca aşağıdaki beyitlerden de Kafkaslara, Karadeniz kıyılarına kadar gezdiğini söyleyebiliriz:

Açıkbaş ülkesini⁵ seyrân iderken nâ-gehân[î ben]

Dolaştı perçeminden bend-i pâý bî-mecâl oldum (53/6)

(Açıkbaş ülkesini seyredirken, ansızın saçların ayağıma dolaştı ve mecalsiz kaldım.)

Gitdikçe Azdavây'a⁶ niçün nâza çekmesin

İrdi kemâl-i mertebe zulmi nihâyete (61/6)

(Azdavay'a gidince niçin naza çekmesin ki; yaptığı zulüm son mertebeye çıktı.)

Ali Emîrî'nin anlattığına göre hoşsohbet birisi olan şair devrinde memleket ileri gelenlerine nedimlik de etmiştir (Güner, 2003, s.31-32).

Şûhî aynı zamanda tarikat mensubudur. *Dîvân*'ındaki,

Pâk-dâmenle girip halkaya yâ hû diyerek

Halvetî tekye-nişîn zikr-i nihânı severin (58/6)

(İffetle zikir halkasına girip “yâ Hû!” diyerek Halvetî tekkesinde gizli zikri severim.)

beytinden Halvetî tarikatine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Emîrî ve Beysanoğlu'nun belirttiğine göre Şûhî, hicri 1150 miladi 1737/38'de vefat etmiştir (Güner, 2003, s.31; Beysanoğlu, 1957, s.188). Şairin kaç yaşına kadar yaşadığını bilemiyoruz ancak kendisi hakkında bilgiler verdiği bir şiirinde,

Eyledi pîrlik elif kıddimi ham lâm gibi

³ Gebze'nin o devirdeki adının yazılışı “Geybûze, Keybûze, Gekbûze, Geğboze, Gegivize” şekillerindedir. (Şemseddin Samî, Kâmûsu'l-A'lâm, C. 5, İstanbul, 1314, 3870.)

<https://www.tunaydingazetesi.com/haber/27938/gebze-gekbuz-gegoze-gegivize-demirciler-koyu/> (28.02.2021)

⁴ Metin içindeki şiir alıntılarında parantez içindeki rakamlar şiir ve beyit numaralarıdır.

⁵ Açıkbaş: Tarihte, Türkler tarafından kurulan “Açıkbaş/Baş Açuk Hanlığı” diye adlandırılan bir ülke. Karadeniz kıyısında Faş ile İnger(İmer) çayları arasında bulunan bölgenin hâkimine verilen san. (Kaçalın 2006: 309)(Komisyon, 1993, s.50-87)

⁶ Azdavay, Karadeniz bölgesinde Kastamonu'nun bir ilçesidir.

Tarafeynim kuşadup dutdı tenim dâm gibi (67/1)

(Yaşlılık elif gibi dik olan boyumu lam harfî gibi eğdi; bedenimi de tuzağa düşürmüş gibi iki tarafımdan kuşattı.)
değişinden, ilerlemiş yaşlarda vefat ettiğini tahmin edebiliriz.

Şûhî, kendi ifadesine göre çok üzüntülü bir ömür geçirmiştir. Sanki yaşadıkları karanlık bir gece gibidir. Her günü gurup vaktini andırır. Hastalıklarla dolu bir hayatı vardır. Artık ileri yaşlara gelmiş ve beli iki büküm olmuştur. Ama olsun; bir gün gelecek ve herkes onun şiirlerini okuyacaktır. O bunun tesellisiyle avunur:

Ża‘f-ı ten leşker-i gam üstüme şeb-hûn itdi

Kişver-i ‘ömrümi yağmaladılar sâm gibi

(Tenimin zayıflığı ve gam askeri üstüme baskın yapıp; ömür ülkemi yakıcı sam rüzgârı gibi yağmaladılar.)

İstivâdan günümüz itdi gurûba taĥvîl

Sinn-i zulmet çevürüp yakamızı şâm gibi

(Güneşimiz öğle vaktinden guruba meyletti; zulmet yaşı gece gibi yakamıza sarıldı.)

Ķillet ü ‘illet olup her yañadan müstevlî

Ķatı buñ yerde bizi avladılar ĥâm gibi

(Yokluk ve hastalık, her taraftan saldırıp çok sıkıntılı bir anda bizi gafil avladılar.)

Gün ola kim Şûĥiyâ şi‘riñi târîĥ ideler

Bir zamân söylenesin dilde ser-encâm gibi (67/2-5)

(Ey Şûhî! Öyle bir zaman gelsin ki senin şairliğin dilden dile dolaşsın da şiirlerin tarihe geçsin.)

2. DÎVÂN

Ali Emîrî Şûhî'nin herhangi bir eserinden söz etmezken Beysanoğlu *Divanı* olduğunu belirterek bulunduğu kütüphaneyi de söyler (Beysanoğlu, 1957, s.188).

Buna göre Şûhî'nin, bildiğimiz tek nüshası *İstanbul Millet Kütüphanesinde Mz. Nr. 234/3*'teki bir mecmuanın 23. yaprağından başlayan kayıtlı mürettep bir Divanı vardır⁷. Bunun dışında bir eseri olup olmadığı konusunda ise bir bilgi yoktur. Mevcut bilinen tek nüsha hakkında İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğu'nda aşağıdaki bilgiler yer almaktadır:

“Bu nüshada 1 münacat, 68 gazel vardır.

⁷ Matbu İstanbul Kütüphaneleri, Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu C. 3 (1965) s. 702'de AE Manzum 234/3.

Baş: Kalmadı ol der-i devletde daği çünkü vefâ

Pây-mâl oldu yire düşdi anıñcün zu'afâ

Son: Şûhiyâ bâcını kânûnıla virmezse eger

Hüsnünün emti'âsın hem açup hem şişlemeli

md. 19 yk, 236x170 ölç, nesih gibi yz, muhtelif st, avrupa kt, kırmızı szb, arkası bez, üstü kâğıt kaplı ct.

Başta Ali Emirî Efendi'nin vakıf mührüyle kütüphanenin resmî mührü basılıdır.

Bu eser, içinde bulunduğu mecmuanın 23 üncü yaprağından başlar.

71 yapraktan müteşekkil olan bu mecmuanın, 1-19 yapraklarından Lebîb Divanı, 19-23 ve 41-71'inci yapraklarında muhtelif şairlere ait manzumeler yazılıdır.”

Aslında bu mecmua başından ve ortasından eksik bir mecmuadır. Zira varak numaralarına göre mecmua 25b'den başlamaktadır. Mecmuanın başında Diyarbakırlı Lebîb Efendi'nin eksik bir divan nüshası yer almakta ardından da 66b-87a arasında 18 varaktan ibaret olan Şûhî Divanı gelmektedir. Buna göre 25b'den başlayan mecmuada baştaki Lebîb Dîvân'ı 51a'ya kadar devam etmekte ardından Nâbî, Hâmî, Bâkî ve Vehmî'ye ait şiirler yer almaktadır.

Şûhî Dîvânı ise 67b'de başlayıp 87a'da son bulmaktadır. Ancak 79b'den sonra iki varak eksiktir. Mecmuada Şûhî'ye ait, nazm şeklinde kısa bir münacat ve biri baştan biri de sondan iki eksik gazel olmak üzere 69 gazel vardır. Arada kopuk olan iki varak dolayısıyla bazı gazeller eksik olduğu için tahminî olarak dört gazel de kopuk varaklarda kalmış olmalıdır. Dolayısıyla eksik varaklardaki şiirleri de sayarsak bir münacat tarzında üç beyitlik bir nazm olmak üzere tahminen 73 gazeli vardır diyebiliriz.

Mecmua bundan sonra (87b'den 120a'ya) Bâkî, Beççe Ahmedî, Belîgî, Beyânî, Dervîşî, Fasîhî, Fevrî-i Fâzıl, Feyzî Efendi, Fuzûlî, Hâmî, Hayretî, Hevâyî, İzzet, Kabûlî, Kâmil, Ken'ân-ı Bî-çâre, Nâbî, Nef'î, Nesîmî, Nev'î, Revânî, Riyâzî, Rûhî-i Bağdâdî, Sa'dî, Sâdikî, Tîgî, Ulvî, Vahdetî gibi farklı şairlerin şiirleriyle devam etmektedir.

Emîrî, *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid*'de şair hakkında bilgi verirken şiirleri arasında rastlamadığımız bir gazelinin ilk iki beytini de aktarır:

Bağdıqça saña hâşıl olur câna **telezzüz**

Emdikçe lebiñden gelür insâna **telezzüz**

Şûhî yanaşup dişlesin ol tâze ruhuñdan

Gelsün şulu elma gibi dendâna **telezzüz** (Emîrî, 2003, s.32)⁸

3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Şûhî'nin şiirleri genelde rindâne ve âşıkane'dir; bununla beraber yer yer mahlasına uygun şûhâne şiirlerine de rastlanır. Ali Emîrî Şûhî'yi *latîf tabiatlı*, şiirlerini *zarîf* bulur (Emîrî, 2003, s.31). Ancak, Emîrî Efendi'nin, birçok Diyarbakırlı şaire nazire söylediği tezkiresinde onun şiirlerine hiçbir nazire yazmaması biraz dikkat çekicidir. Muhtemelen mahlasından dolayı şaire nazire yazma konusunda çekinceli davranmış olmalıdır.

Şair hakkında bilgi için başvuracak Ali Emîrî Efendi ve Şevket Beysanoğlu dışında başka bir kaynak bulunamadı. Bu yüzden şairin kişiliği hakkında onun yazdıklarına başvuruldu. Zaten klasik şiirimizde şairlerin şiir ve kendi şiirleri hakkında değerlendirmeler yapmaları sık rastlanılan bir durumdur. Şûhî de zaman zaman kendi şahsından ve şiirlerinden bahsetmektedir.

Şair, Divanının başındaki üç beyitlik münacatında Allah'a dua ederken şiirden beklentilerini de sıralar. Buna göre şiirinin hakikatin dili olmasını aynı zamanda süslü olmasını ister. Ayrıca Divanı "*âriflerin ve zekilerin kütüphanesini süslemelidir. Her sayfası mâna yüklü belagat gül bahçesinin yaprağı, her bölümü gül çehreli mânaların aynası olmalıdır*" ifadesiyle kendi şiirlerini beğendiğini belirtir:

Yâ Rab beni kıl lehce-i tahkîk ile gûyâ

Hem kıl kalem-i nazmımı nakkâş-ı mezâyâ

(*Yâ Rab! Beni gerçeğin diliyle konuşur; şiirlerimi de süslü ve güzel eyle.*)

Dîvânım ola nüsha-i mergûbe-i 'irfân

Maḥfûz-ı kütübḥâne-i taḥsîn-i elibbâ

(*Divanım ariflerin rağbet ettiği ve zeki kişilerin beğenip kütüphanelerinde muhafaza ettiği bir nüsha olsun.*)

Her bir varakı berg-i gül-i bâğ-ı belâgat

Her şafḥası âyîne-i gül-çehre-i ma'nâ (M/1-3)

(*Her bir sayfası belagat bahçesinin gülünün yaprağı ve gül yüzlü manaların aynası olsun.*)

Şair tabiatum zengindir; evin ortasındaki aydınlık saçan mum gibiyim diyerek kendini över.

⁸ Muhtemelen Bengî-zâde Divançesinin farklı bir nüshasından alınmış olan bu şiir Edincikli Şûhî Divanı'nda da yoktur. Bununla beraber Edincikli Şûhî'de aynı redifli başka bir gazel yer almaktadır:

Bir kâm ile kesb eylemedi kâm **telezzüz**

Olmadı merâmumca baña râm **telezzüz** (Top 2003: 101/52. Gazel.)

Ġınâyî-ṭab‘am ammâ mûm gibi Şem‘-i fûrûzânam

Miyân-ı hânede ṭâķ-ı derûnum Şem‘-dânlıķdır (22/4)

(Ben lirik tabiatlı biriyim; ama parlayan mum gibi ancak etrafıma ışık saçıyorum; künbete benzeyen gönlüm, evin ortasındaki Őamdanlıķtır.)

O’nun Şiiri *pesendîde*’dir; ayrıca Şiirlerinin zamanı gelince tarihe geçeceğini ve dilden dile dolaşacağını da iddia eder:

Şûhiyâ böyle *pesendîde* gazeller oku kim

Cân u dilden saña müştâķ ola dâ’im aḥbâb (3/5)

(Ey Şûhî! Bazen böyle güzel gazeller oku ki dostlar sana daima can u gönülden nüştak olsunlar.)

Gün ola kim Şûhiyâ Ői’riñi târiḥ ideler

Bir zamân söylenesin dilde ser-encâm gibi (67/5)

(Ey Şûhî! Öyle bir zaman gelsin ki senin Şairliğin dilden dile dolaşsın da Şiirlerin tarihe geçsin.)

Bazan da her insaf sahibi insan gibi özeleştiri yaptığı da olur. İnsanın yaratılışında olan *benlik* duygusu kendisinde de vardır. Bu duyguyla kaleme aldığı Şiirler *rüsvây işidir*:

Benlik var ser-i aşlıñda seniñ ey Şûhî

Ba‘zı zîrâ *suḥeniñ şâfice rüsvây işidir* (25/5)

(Ey Şûhî! Senin neslinde, damarlarında galiba afyonkeşlik var; zira bazı sözlerin katıksız rezilcedir.)

Şair güzellere düşkündür; bu düşkünlüğünü bir Şiirinde dokuz beyit boyunca dile getirir:

Yeñi başdan yine bir Őûḥ-ı cihânı severin

Göñül eglencesi bir tâze cifânı⁹ severin (58/1)

(Yeni baştan gönlümün eglencesi genç bir civan olan bir cilveli dünya güzelini severim.)

Aşk ve seveda ile dolu olan Şûhî’nin gönlü aşk denizi gibidir; özellikle nevrızda beyazlar giyinmiş güzeller naz ile bahçelerde arz-ı endam edip uğurlu ayaklarıyla bahçeyi süsleyince O’nun da gönlü coşar:

Çıkup nev-rûza dil-berler giyince sâdeler ağlar

Anıñçün sâkin olmaz baḥr-i ‘aşķım ṭurmayup çağlar (27/1)

(Dilberler Nevruz’da süssüz beyazlar giyince benim de aşk denizim sakin olmayıp çağlamaya başlar.)

⁹ cifânı: civânı.

Çemen-zâra güzeller ‘azm idince nâzile elbet

Kudûm-i meymenet-maqrûnlarıyla zeyn olur bâğlar (27/2)

(Güzeller nazlı nazlı kırlara gidince, onların uğurlu ve bereketli ayaklarıyla elbette bağ ve bahçeler de süslenirler.)

O, sözleriyle âşıkları, gözlerine sürme çekerek süslemektedir. O’nun sözleri sürme çekmeye yarayan mil ve sürme kutusudur:

Şikâflı tütüyâdır dîde-i ‘uşşâka ey Şûhî

Kelâmın toğrı mil-dân gibi çeşmiñ sürme-dânlıktır (22/5)

(Ey Şûhî! Çeşmin sürmedanlık, doğru mildan gibi olan kelamın da âşıkların gözüne yaldızlı sürmedir.)

Şair kendisini *kutup yıldızı* (ferkadân) olarak tarif eder. Kendisi muhalif rüzgârlara karşı bütün olumsuzluklara rağmen mücadele eden bir *gemi kaptanı*dır. Bu haliyle onun işi hayret denizinde yolunu kaybetmişlere yol göstermektir:

Muhâlif bâdıla ben bir re’îs-i keşt[iy]em gerçi

Derûn-ı kılzüm-i hayretde kârım ferkadânlıktır (22/3)

(Gerçi ben ters esen rüzgâra rağmen bir gemi kaptanıyım; benim işim hayret denizlerinde kutup yıldızı gibi yol göstericiliktir.)

Şair kendini bu fani âlemde misafir görür:

Bu fenâ tekyede mihmân ki dirler o biziz

Ğam u telvâseli bir cân ki dirler o biziz

Olmadık hânde-i dil pîrezeni dünyâda

Kâsib-i girye-i nâlân ki dirler o biziz

Yakılıp yanmada yüz derdile çünkim her şeb

Şubha dek şem‘-i fûrûzân ki dirler o biziz

Rûz [u] şeb rûyına hasret-keş olan cânânîñ

Gözi hûn eşk-i firâvân ki dirler o biziz

Ne ararsın **Şûhiyâ** kılma tefahhuş gönlüm

Mâ'il-i bûse-i cânân ki dirler o biziz (30)

Şair bu düşünceleriyle sanki bir derviş karakterine bürünmüştür.

Şûhî'nin *bahtı karadır*. Zira şairler arasında layık olduğu yeri bulamamıştır. Şiirleri her ne kadar *mergub* olsa da *irabda mahalli yoktur*:

Ne deñlü şi'r-i mergûb olsa dañi gel ki **Şûhî**'niñ

Maħalde yokdur i'râbı anıñ bahtı siyâhîdir (26/5)

(Şûhî'nin şiiri ne kadar rağbette olsa da, gel gör ki kara bahtlıdır, hiçbir değeri ve önemi yoktur, ciddiye alınmaz.)

Bazı beyitlerinde çok sıradan ifadeler de yer alır:

Bakdı yine im'ân nazarıyla baña dil-keş

Luţf eylemedi kıldı **şulu şeftâlûsını** bahş (34/1)

(O gönül çekici sevgili yine bana dikkatli bir şekilde baktı; ancak bana sulu şeftalisini ikram etmedi.)

Oldum ben anuñ sîb-i zenaħdânına meftûn

Şundi o güzel ağzıma ammâ ki ne haşhaş (34/3)

(Ben onun elma gibi çenesine vurulunca sanki o güzel, benim ağzıma bir haşhaş sunarak beni sarhoş etti.)

Bu arada mahlasına uygun şiirler yazarken hassas davranmakta kavram ve kelimelerin anlamlarıyla oynayarak Ali Emîrî'nin *zarîf* ifadesine uygun şiirler yazma gayreti içerisinde olduğu görülmektedir:

Açıkbaş ülkesini seyrân iderken nâ-gehân

Dolaşdı perçeminden *bend-i pây* bî-mecâl oldum (53/6)

(Açıkbaş ülkesini seyredirken, ansızın saçların ayağıma dolaştı ve mecalsiz kaldım.)

Kenâre kâ'il oldı çekdi çünkim cism *şâbûna*

O deñlü ülfet ile gûyâ kim lâ'übâl' oldum (53/9)

(Çekerek kucaklamağa razı oldu; çünkü cisim sabuna o kadar alıştı ki sanki ilgisiz oldum.)

Telâşile giçince yâr-ı hem-dem ıztırâbından

Tirâş itdim hüveydâdan bakup tebhâlesin gördüm (51/4)

(Sevgilim telaşla çektiği ızdıraptan dolayı kendinden geçince tıraş edip besbelli olan dudak uçuşunu gördüm.)

Çekilmez derde düşdüm **Şûhiyâ** ol mâh-rûlarla

Ne âgûşa çeküp ne hüd mey-i seyyâlesin gördüm (51/5)

(Ey Şûhî! O ay yüzlülerle çekilmez dertlere düştüm; ne kucaklayabildim ne de döktükleri içkileri görebildim.)

Bâgda serviñ kad-i bâlâsına meyl itmez isem

Dağı yeñi irişen tâze fidânı severin (58/5)

(Bahçedeki servinin uzun boyuna meyletmesem de yeni yetişen taze fidanları severim.)

Haç çekdi midâd üzre sefidâne keşide

Destûr-ı der-âgûşuna hiç kalmadı hâcet (6/2)

(Müreккеple üzerine beyaz bir hat çekti ki; kucağına almak için izin almağa ihtiyaç kalmadı.)

Hânedan taşra çıkup kırisa eger yüze

Anı bir atıla mât eyleyüben kişlemeli¹⁰ (69/3)

(Evden dışarı çıkıp eğer araziye çıkarsa; onu bir atla mat edip kişlemeli/zorlamalı.)

Tasavvuf, o dönem şairlerinin değindikleri konulardandır. Kendileri mutasavvıf olmasalar da şiirlerinde tasavvufî manâ ve kavramları kullanırlar. Şûhî ise *Halvetî* tarikatine mensup bir şairdir. Dünya onun için bir tekkedir ve o da zikir halkasına girip zikir çekmekten hoşlanır. İlâhî tecellilerin de farkındadır:

Bu fenâ tekyede mihmân ki dirler o biziz

Ğam u telvâseli bir cân ki dirler o biziz (30/1)

(Bu fani tekkede misafir dedikleri de biziz; gamlı ve ıstıraplı bir can ki o da biziz.)

Pâk-dâmenle girip halkaya yâ *Hû* diyerek

Halvetî tekye-nişîn zikr-i nihâmı severin (58/6)

(İffetle zikir halkasına girip “yâ Hû!” diyerek Halvetî tekkesinde gizli zikri severim.)

Olduğda *tecellî-i Hudâ* birle işâret

¹⁰ Sıraçta bir taşı zorlama.

Ser-levha-i hüsnünde kalem yazdı siyâkat (6/1)

(*Cenab-ı Hakk'ın tecellisinin işareti senin güzellik sayfanın başında siyakat yazısıyla yazıldı.*)

Etkilendiği Şairler

Şühî Diyarbakırlı bir şairdir. Yaşadığı dönem ise Diyarbakır'daki edebî faaliyetler açısından çok hareketli bir dönemdir. 1669'da Âgâh'ın Diyarbakır'a gelmesinden sonra kurulan, âlim, şair ve filozoflardan müteşekkil bir şairler topluluğu vardır. Başını Hacı Hâfız Mehemed Bulak Âgâh-ı Semerkandî-i Âmidî'nin (1630-1728) çektiği bu topluluğa Ali Emîrî *Encümen-i Dâniş* adını vermektedir. Memleketi olan Semerkand'da ilk tahsilini alan Âgâh İran'da Sebki Hindî'nin önde gelen şairlerinden ilk edebiyat feyzini aldıktan sonra Diyarbakır'a gelmiş, yüz yaşına kadar kırk yıl burada hizmet etmiş ve burada vefat etmiştir. Bu süre boyunca zengin bir edebiyat topluluğuna üstatlık etmiş ve birçok öğrenci yetiştirmiş ve birçok kişinin de şiire ilgi duymasına vesile olmuştur. Bu dönemde Diyarbakır'da yetişen şairlerin birçoğu onun rahle-i tedrisatından geçmiştir. Ümnî, Emîrî, Hâsim, Hâmî, Hamdî, Şûrî, Fâmi, Mucîb Kemâlî, Lebîb, Vâlî gibi şairler bunlardan bazılarıdır (Ali Emîrî Efendi, 2018, s.43; Akpınar, 2011).

İyi bir şair olan ve aynı zamanda hâfız, âlim, hattat, müzehhib, mücellid, hakkâk ve ressam olan Âgâh zamanında Diyarbakır zengin bir edebî muhit haline gelmiştir. Yazdığı Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler dönemin Diyarbakırlı şairlerince takdir edilmiş birçok şair onun toplantılarına katılmış, şiirlerine nazireler yazmışlardır.

Her ne kadar Ali Emîrî Efendi adını zikretmese de, 1738'de vefat eden Şühî de bu *Encümen-i Dâniş*'e devam eden veya onların çalışmalarından etkilenen bir şair olmalıdır. Zira aynı şehirde yaşayıp birçok şairin yetişmesine vesile olan böyle bir topluluktan habersiz olması özellikle de müşâ'are geleneğinin oldukça yaygın olduğu böyle bir ortamda düşünülemez (Kadioğlu, 2010, s.39). Nitekim Şühî'nin de Âgâh'ın başını çektiği *Encümen-i Dâniş* mensubu birçok şair tarafından tanzir edilen *ki dirler o bizüz* redifli şiirlere bir nazire yazmış olduğu eserinde görülmektedir (30). Hatta *Encümen-i Dâniş* şairleri yanında tahsilinin bir kısmını Diyarbakır'da yapan ve daha sonraları da zaman zaman bu topluluğa dâhil olan Urfalı Nâbî'nin de aynı redifli şiiri mevcuttur (Bilkan, 1987, s.33; Akpınar, 2011). Dolayısıyla Şühî'nin, *Encümen-i Dâniş*'in üstat şairi olan Âgâh veya o topluluk içerisinde yer alan şairlerden etkilendiği söylenebilir. Şühî'nin:

Bu fenâ tekyede mihmân *ki dirler o biziz*

Ġam u telvâseli bir cân *ki dirler o biziz* (30/1)

(Bu fani tekkede misafîr dedikleri de biziz; gamlı ve ıstıraplı bir can ki o da biziz.)

matlalı şiiri Âgâh ve Nâbî'nin aynı redifli şiirlerinin etkisinde gibidir:

Zevk-i endûh ile dilşâd ki dirler o bizüz

Gâh vîrân u geh âbâd ki dirler o bizüz

Günde bin kerre bizi öldürür ihyâ eyler

Küşte-i bismile mu'tâd ki dirler o bizüz

İrem-i kûyına pervâz iderüz himmet ile

Bî-per ü bâl perîzâd ki dirler o bizüz

H'âh-nâ-h'âh iderüz sayd-ı temennâmızı râm

Zûr-ı bâzû ile sayyâd ki dirler o bizüz

Şimdi Âgâh eser-i tab'-ı ziyâ-güster ile

Kâbil-i feyz-i Hudâ-dâd ki dirler o bizüz (Akpınar, 2006, s.137. gazel)

Mey-i maḥbûb ile ber-bâd ki dirler o bizüz

Fâriğ-i ta'ne-i zühhâd ki dirler o bizüz

Ḳumrî-veş tavḳ tutar gerden-i dil âhumdan

Bende-i kâmet-i şimşâd ki dirler o bizüz

Şevḳ-i şîrîn ile biñ kûhken olmaz hem-pâ

Kûh-ı gam kesmede Ferhâd ki dirler o bizüz

Nâvek-i şûhî n'ola olsa 'ayân sînemde

Siper-i gamze-i cellâd ki dirler o bizüz

Nâbiyâ meclis-i aḥbâbda şî'r-i ter ile

Âteş-i ḥırmen-i ḥussâd *ki dirler o bizüz* (Bilkan, 1987, s.680-681, G-298)

Şûhî'nin bu şiirlerden hangisini kendisine örnek aldığını tespit etmek mümkün değildir. Ancak redifinden ve aynı dönemde Diyarbakır'da yaşamış olmasından Diyarbakır *Encümen-i Dâniş* şairlerinden etkilendiği gayet açıktır. Ayrıca başka şiirleri de değerlendirildiğinde Şûhî'nin, çok kuvvetli olmasa da özellikle kafiyelerde Nâbî'den etkilendiği görülür¹¹. Nitekim aşağıdaki şiirlerin vezinleri farklı olsa da kafiye ve redif bakımından Nâbî'nin şiirlerine benzemektedir.

Tablo 1: Şûhî'nin şiirlerinin matla beyitleri ile Nâbî'nin ilgili gazellerinin matla ve makta beyitleri verilmiştir:

Şûhî	Nâbî
Dilberin 'âşıkâ itdükleri <i>ibrâmı ne şûḥ</i> Yanağından bûse teklîf idüp <i>ikrâmı ne şûḥ</i> (14/1)	Gördüm o şûḥî lebleri rengîn <i>zebânı şûḥ</i> Güftârı şûḥ nâtkası hoş <i>dehâmı şûḥ</i> Şâ'ir olursa ola senün gibi <i>Nâbiyâ</i> Ta'bîri hoş nikâtı muḥayyel <i>beyânı şûḥ</i> (Bilkan 1987: 489-490, G-46)
Güzeller medḥin itmekden murâdım <i>nükte-dânlıḡdur</i> Derünüm yoksa nükte sözlerinden <i>igne-dânlıḡdur</i> (22/1)	Ta'alluḡ ol nigeḡ-i meste <i>cân-feşânlıḡdur</i> Taḥammül ol şaf-ı müjgâna <i>pehlevânlıḡdur</i> Cevab-ı pürsiş-i âsâyiş-i cihân <i>Nâbî</i> Ḥarâbezâr-ı ḡana'atde <i>bî-nişânlıḡdur</i> (Bilkan 1987: 637-638, G-238)
Gül için yok yire bülbül şakır ard <i>arası yok</i> Yoklasan ḡuşca vücûdunda anın <i>yarası yok</i> (49/1)	Ol lezzet-i vişâle ki yarün <i>rıżâsı yok</i> Bihûde h'âhiş eylemenün <i>ıḡtizâsı yok</i> Gelmez ḡuşûle maşlahat-ı vaşl <i>Nâbiyâ</i> Teklîf-i rişvet eyleyecek <i>kethûdası yok</i> (Bilkan 1987: 746, G-382)
Eyledi pîrlik elif ḡaddimi ḡam <i>lâm gibi</i> Ḥarafeynim ḡuşadup dutdı tenim <i>dâm gibi</i> (67)	Bilmezüz râst reviş cünbiş-i <i>aklâm gibi</i> Saḡra düşmez yolumuz noḡta vü <i>a'câm gibi</i> Nukreden ḡâlî olan pençe-i merdüm <i>Nâbî</i> Çeşm-i ḡalka ḡorinür dânesi yok <i>dâm gibi</i> (Bilkan 1987: 1084-1085, G-833)

¹¹ Nâbî'nin daha sonraki asırlarda da Diyarbakırlı şairler üzerindeki etkisi devam etmiştir. Hatta son asır şairlerinden Ali Emiri'nin büyük amcası ve hocası Şa'ban Kâmî de Nâbî'nin şiirlerini takdir eden ve ona nazire yazanlardandır (Kadıoḡlu, 2010, s.38).

Bunun yanında Şûhî'nin şiirlerinde genel olarak *Nedîmâne* bir eda da kendini hissettirmektedir.

Tablo 2: Beyitt Nedîm etkisi görülür:

Şûhî	Nedîm
Gireriz meygede-i dehre dem-â-dem okuruz <i>Dökülen mey kırılan şîşe-i rindâna şala</i> (2/2)	Sâkiyâ meclise gel cismime gelsin cânım Ahdler tevbeler ol sâgara kurbân olsun Ayağın sakınarak basma amân sultânım <i>Dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun</i> (Macit, 2017, Murabba-35/1)

O da Nedîm gibi güzellere düşkündür. Ancak güzelleri överken maksadının nükte yapmak olduğunu söyler:

Güzeller medhiñ itmekden murâdım *nükte-dânlıktır*

Derûnum yoksa nükte sözlerinden *igne-dânlıktır* (22/1)

(Güzelleri övmekten muradım nükte yapmaktır. Yoksa içim nükteli sözlerden iğnelik olmuştur.)

Şekil Özellikleri

Şûhî'nin şiirleri bir kısa münacat ve 69 gazelden ibarettir. Bunlardan 50 numaralı gazelin sadece matla beyti vardır 51 numaralı olanının ise matla beyti eksiktir. Ancak kopmuş olan iki varaktaki şiirler bu sayıya dâhil değildir. Eğer onları da sayarsak gazel sayısı tahminen 73'e çıkabilir.

Vezin olarak Şûhî'nin şiirleri, zaman zaman kusurları olsa da başarılıdır denilebilir. Kullandığı vezin sayısı ise aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi sınırlıdır. Kullandığı vezinler klasik edebiyatımızda sık kullanılan vezinlerden olup altı kalıp olarak kendisini gösterir.

Tablo 3: Bunları sayılarıyla birlikte aşağıda tablo olarak gösterdik:

Vezin	Şiir numaraları	Sayı
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	10; 17; 18; 35; 39	5
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	1; 2; 3; 4; 9; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 24; 25; 30; 31; 32; 33; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 49; 52; 58; 62; 63; 65; 66; 67; 69	34
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	28	1
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5; 7; 8; 22; 23; 26; 27; 48; 51; 53; 54; 56; 57	13
Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	M; 6; 19; 34; 50; 55; 59; 64; 68	9
Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	20; 21; 29; 36; 37; 38; 60; 61	8
Toplam		70

Şûhî kafiye olarak, kullanım sıklığına göre mürdef, mücerred, müesses, mukayyed ve cinaslı kafiye kullanmıştır. Şiir sayısına göre yoğun bir redif kullanımı da göze çarpmaktadır.

Dil ve Üslûp Özellikleri

Şûhî'nin dili genelde sade ve akıcıdır. Samimi ve rahat bir söyleyişi vardır. Şair ve yazarlar eserlerinde maksatlarını daha iyi anlatmak ve fikirlerini kuvvetlendirmek amacıyla sırası geldikçe atasözü ve deyimlerden yararlanmışlardır. Şûhî daha ziyade deyimleri kullanmayı tercih etmiştir. Bu bakımdan zaman zaman şiirlerinde hikemî bir üslup da hissedilir. Şair atasözleri ve deyimleri bazan lafzen bazan mealen bazan bütün halinde bazan da dönüştürerek kullanmayı tercih eder. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Ekmeği yoktur yemeğe atla gider s.çmağa.(1/5)¹²

Rûz-merre kiminiñ *etmegi yokdur yimege*

Boşanır *ma'mele düzmeklige her yerde lâfa* (1/5)

(Kiminin yemek için günlük ekmeği yok; ama ortada herkese laf yetiştirmeye çalışır.)

Kişinin başına gelen ağzından çıkandır./ Herkesin çektiği kendi dili belasıdır. (31/2)

Dil-i miñnet-zede âzâde olam dîrsen eger

Olur olmazla kelâm eyleme tâ çıkmaya ses (31/2)

(Ey sıkıntıya düşmüş olan gönül! Eğer özgür olmak istiyorsan olur olmaz kimseye sırrını söyleme ki sırrın ifşa olmasın.)

Hesaptan kaçan haramzâdedir. (33/5)

Kim hisâbdan kaç ol Şûhî harâm-zâde dîrür

Berü gel yâriñ ile çok ve eger az *sayış* (33/5)

(Ey Şûhî! Kim hesap vermekten kaçarsa haramzadedir; beri gel ve yârin ile az veya çok hesaplaş.)

Kısmetinde ne varsa kaşığına o çıkar / Kısmet ise gelir Hint'ten Yemen'den, kısmet değilse ne gelir elden (57/5)

Olur elbetde bir gün destîñe ol genc ü zer vâsıl

Naşîbiñ var ise pinhân olan Şûhî defâyinden (57/5)

(Ey Şûhî! Eğer nasibin varsa, hazine ve altın o gizli definelerden elbette eline ulaşır.)

¹² Bu atasözü kaynaklarda “Ayranı yokdur içmeğe atla gider s.çmağa” şeklindedir. Burada dönüştürmeli olarak kullanılmıştır. Bu atasözünün “Ayranı yok içmeğe, gümüş köprü ister geçmeğe.” şeklinde kullanımı da vardır. (Komisyon, 1992, s.44)

Bazan da şair meseldir diyerek sözün atasözü olduğunu ifade etmek ihtiyacını duyar.

Kötüler olmasa iyiler fark edilmez (57/3)

Meşâhir tab‘-ı nâ-hoş olmasa dirler bu dünyâda

Meşeldir ehl-i dil fark eylemez medyun[1] dâyinden (57/3)¹³

(Meseldir; meşhurlar derler ki, bu dünyada tabiatı hoş olmayanlar olmasa gönül ehli alacaklıyı borçludan fark edemez.)

Bazı deyimler ise genel kaynaklarda yer almayan mahalli deyimlerdir:

Desti destârına erme(me)k; Hice la‘net (Mezarına lanet) (9/6)

Destîñ irmez ise destârına ger ağyârîñ

Hice la‘net¹⁴ didiler bârî [ni]hâlin¹⁵ **kap kaç** (9/6)

(Eğer elin rakibin sarığına erişemezse, erişemezse “mezarına lânet”, hiç olmazsa fidan gibi boyunu, kâmetini kurtar dediler.)

Başına dolanmak (15/4): Beyitten, deyim “kurbanın olayım” anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Luţf idüp hânemize bir gice teşrîf eyle

Ṭolanam başıña gel ey yüzi gül itme ‘inâd (15/4)

(Ey gül yüzlü! Başına dolanayım/kurbanın olayım gel inat etme; hanemize lutf edip de bir gece bizi şereflendir.)

“Şudan şuya çekmek”, “cebeye cûş satmak”, “Böyle kalmaz felegiñ çarhı”, “kabz-ı mâl olmak”, “gözi ağ”, “sâyeñle”, “Herkesiñ ağzındadır” deyimleri de kaynaklarda rastlayamadığımız deyimlerdendir.

O tarafa bu tarafa çekmek / Sudan şuya çekmek (62/4).

Çekme gel nâzile bârî beni şudan şuya

Ḳâ‘ilem çünki lebinden n’ola virsen bir şu (62/4)

¹³ Meseldir; meşhurlar derler ki, bu dünyada tabiatı hoş olmayanlar olmasa gönül ehli alacaklıyı borçludan fark edemez.

¹⁴ Hice: Mezar. Hice/Hece taşı: Mezar taşı. (Tarama Sözlüğü 1908, 1918; Dankof, 2008, s.125) Hice la‘net: Mezarına lânet.

¹⁵ Hâl: Sükûnet. Serap. Sebze hali.

(Naz ile beni o sudan bu suya çekip durma; dudağından bir su ver yeter; ona razıyım.)

Cebeye cûş satmak/Caka satmak (52/3).

Elin alup elime nâzile reftâr iderek

Varalım kûy-ı rakîbe **cebeye cûş şatalım** (52/3)

(El ele tutuşup nazlı nazlı yürüyerek rakibin mahallesinde caka satalım.)

Feleğin çarkı böyle kalmaz (52/4).

Böyle kalmaz feleğin çarhı merâm üzre döner

Ġamı ferdâya şalup ğuşşayı dilden atalım (52/4)

(Feleğin çarkı hep böyle gitmez bir gün bizim isteğimiz üzere de döner, diye düşünerek gamı yarına erteleyip kederi gönlümüzden atalım.)

Kabz-ı mâl olmak (53/8).

Açıldı gül gibi bir cüz'î sâ'at hoş kelâmımdan

Mülûk-ı hüsne gûyâ müntaşib hem **kabz-ı mâl oldum** (53/8)

(O, hoş sözlerimden kısa bir zaman gül gibi açıldı; güya güzellik padişahlarına bağlı bir mal tutucusu oldum.)

Gözü ağ olmak (45/5): Gözüne ak düşüp kör olmak.

Gelmeye bezmimize ol şehi iğfâl itmiş

Ol rakîbiñ ola billâh umaram bir **gözi ağ** (45/5)

(O gönlümün şahını kandıran rakip meclisimize gelmesin. Umarım onun bir gözüne ak düşer de kör olur.)

(Birinin) sâyesinde (olmak) (15/3).

Ka'r-ı hayretde idim gerçi yem-i mâtemde

Ġamdü li'llâh yine **sâyeñle** begim oldum şâd (15/3)

(Derin hayretlerde ve matem denizlerinde idim; çok şükür beğim yine sayende şad oldum.)

Herkesin ağzında olmak / dilden dile dolaşmak (39/2).

Herkesiñ ağzındadır zîrâ ol evşâf-ı hışâl

Kimi a'lâdır kimi ednâ kimi ol insân-ı vasať (39/2)

(Zira onun sıfatları herkesin dilindedir; kimi yüksek kimi alçak der kimi de orta.)

Şair bazan deyimleri farklı yapılarda da ifade edebilmektedir. “El çabukluğu” deyimini de bunlardandır. Bu deyimini burada Farsça kelimelerle kurmuştur: “Tîz-destlik”.

El çabukluğu (64/1)

Biñ nâzile kaçın ki kazâ yayını kurdı

Tîz-destlik ile pûte-i ‘aşkıma oğ urdı (64/1)

(O güzel bin nazla kaza yayını kurarak hemen aşkımın hedefine okunu attı.)

Bunların dışında kalan atasözleri ve deyimleri de alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Âhı arşa çıkmak / âhı çıkmak: **‘arşa çıkar âh u zârımız** (29/1).

Aklını almak: **‘aklım alup** (27/5).

Allah övmüş yaratmış: **Hak anı ögmüş yaratmış** (39/3).

Aradan çıkmak: **çıkdı aradan** (40/2).

Atıp tutmak: **at tut** (5/1).

Başkaldırmak: **çıkarma baş** (36/2).

Boşuna nefes tüketmek (31/3); **harc eyleme beyhûde nefes** (31/3).

Bülbül gibi şakımak: **Şakırdım bülbül-âsâ** (53/3).

Cacuh ay olmak: **Cacuh ay olma** (31/3).

Cana yakın: **câna yakın** (58/2).

Dağlara düşmek: **Düşürüp tağlara** (24/3).

Dilden dile dolaşmak: **Söylenür dilden dile** (39/1).

El çekmek: **el çeksin** (56/5).

Elinde kalmak: **elinde kaldık** (45/7).

El yumak: **El yudurdu** (24/5).

Gerdan kırmak: **Gerden kırışla** (60/2).

Gönlü yumuşamak: **Göñli yumuşamadı** (46/3).

Gönül eğlencesi: **Göñül eğlencesi** (63/1).

Gönül vermek: **göñül virme** (31/1; 43/5).

Hatırını kırmak: **şınup hâtırımı** (15/2).

İ'rapta mahalli olmamak: **Maħalde yoħdur i'râbı** (26/5).

Kadrini bilmek: **Bile gör ħadriñi** (31/3).

Kana boyanmak: **ħana boyandırdı** (44/5).

Kan ağlamak: **ħan ağlamadan**(13/2).

Kan etmek: **ħan ider** (61/5).

Kapıp kaçmak: **ħap ħaç** (9/7).

Kendini bırakmak: **ħaħın ħalma seni** (31/3).

Kulak arkası etmek: **ħulaħ ardına bıraħdı** (25/4).

Kulak asmamak: **ħulaħ aħmam** (58/9).

Okuyup üflemek: **Oħuyup ol rûyına bir üfleyivirdim**(34/4).

Ömrünü yele vermek: **Virme 'ömrüñ yile** (9/3).

Sözünde durmak: **ħursun 'ahdine** (61/7).

Yalnız yatmak: **yalavuz yatalım** (52/5).

Yanıp yakılmak: **yaħılup yansa** (19/5).

Yüz almak: **yüz aldı** (61/4).

Arkaik Kelimeler

Şühî'nin şiirlerinde günümüzde kullanılmayan ve arkaik diyebileceğimiz, birçoğu Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait kelime ve ekler de yer almaktadır. Bunlardan bazıları aşağıya çıkarılmıştır:

Bañlamak: Yüksek sesle bağırarak, seslenmek.

Bañladı dil evşâfını bülbül gibi (64/3).

Bay: Zengin.

fuħarâya şadaħa **bay** işidir (25/3).

Birle: İle.

ğazab **birle** (63/5).

Bilesince: Beraberinde, yanında, birlikte.

Bilesince (65/2).

Bile gör: *Bile gör, añlayu gör* (Emirle beraber gizli bir istek anlamı vardır)¹⁶ (31/3).

Bile gör kadriñi (31/3).

Bilürem: Bilirim (6/6).

Çekdiklerimi *ben bilürem* (6/6).

Buhağ / bukağ: Gerdan, gıdı.

sîm **buğâğ**lar (27/5).

Em: İlaç, deva, çare.

em idi (66/2).

Etmek: Ekmek.

etmegi yokdur yimege (1/5).

Eyleyicek: Eyleyince.

Şerh **eyleyicek** (68/5).

Horyad: Hoyrat.

horyâda dir (17/4).

Kamu: Bütün, her, herkes.

kamusu (39/3).

Kanda: Nerede; nereye.

kanda kim (53/3).

Özge: Başka.

Senden **özge** (16/2).

Sançmak: Saplamak.

Sîneme **şancılan** oğlar (25/1).

¹⁶ Galip Güner (2003). “İlk Türkçe Gramer: Müyessiretü’l-Ulûm”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 15 Yıl : 2003/2 (151-166 s.) S.157(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219257>)

Savuk: Soğuk.

şavukluk olmadan (17/2).

Sımak: Kırmak.

şınup hâtırımını (15/2).

şınık gerdenile (25/3).

Sordukda: Sorduğunda, sorunca.

ehl-i dile **şorduğda** (25/2)

Tek: Gibi.

Düşürüp tağlara Mecnûn **teki** (24/3)

Urmak: Vaz etmek, koymak. Dikmek.

şoğbetlere **urdu** bünyâd (15/2)

Vargıl: Var (emir)

luṭfile **vargıl** (33/3)

Yalavuz: Yalınız.

yalavuz yatalım (52/5)

Yavı/yavu kılmak: Kaybetmek.

yavı iken bize yârimiz (29/1)

Mahalli Unsurlar:

Şûhî'nin şiirlerinde yaşadığı bölgenin izlerini görmek de mümkündür. Gerek mahalli ağız yapısı gerekse insanların giyim kuşamları ve davranış biçimlerinin şiire yansımaları şiire bir farklılık katmıştır diyebiliriz.

Aşağıdaki beyitten anlaşıldığına göre zamanında güzeller, üzerlerinde, kenar veya uçlarında hilal olan mendil ve tülbent takmaktadırlar. Şair de o zamanın bu giyim geleneğini burada bize hatırlatırken kendisi de onların ucundaki hilal olmak isteğini belirtir:

Ḥayâl-i ḥâbile tâ şubḥ olunca iftirâkında

Güzeller daḳmaya destâr u dülbende hilâl oldum (53/12)

(Senden ayrı olunca sabaha kadar seni rüyada görme hayali kurardım. Bu yüzden güzellerin ayrılık zamanlarda taktığı sarık ve tülbentlerinde hilâl oldum.)

“Ma’mele düzmek” tabiri de mahalli bir deyimdir.

Şairin döneminde kullanıldığını sandığımız bu deyim, işsiz güçsüz, çalışmayıp olur olmaz sözlere cevap yetiştiren dedikoducu kişileri anlatıyor gibidir:

Rûz-merre kiminiñ etmegi yokdur yimege

Boşanır **ma‘mele düzmeklige her yerde lâfa** (1/5)

(Kiminin yemek için günlük ekmeği yok; ama ortada herkese laf yetiştirmeye çalışır.)

Yoymak/yuymak: Yıkamak. Yorumlamak. Başaramamak.

Yoygun/Yuygun: Yorumlayıcı. Beceriksiz.

Yoygun/Yuygun kelimesini Derleme Sözlüğü’nde bulamadık. Başka yerlerde de rastlayamadık. Dolayısıyla bu kelime de yine mahalli bir kelime olup ilk defa Şûhî’nin şiirinde rastladık:

El yudurdı baña her dürlü şafâdan Şûhî

N’ideyim ki hâliyâ destim anıñ **yoy(yuy)ğunudur** (24/5)

(Ey Şûhî! O sevgili bana her türlü eğlenceden elimi yıkattı; ne yapayım mecburen elim onun yıkadığıdır.)

Şart kipinde olan bir fiile ikinci defa şart eki getirmek Diyarbakır ağzının özelliklerindedir.

İdersense: Edersen. (Şart yapısı ikinci defa yine geliyor.)

Ĥavf **idersense** eger luţfile varğıl neng

Kerem it meclisi ârâ-yı suhen-sâz[a] danış (33/3)

(Eğer korkarsan lutufla var ve utan; meclise cmertlik yap, sözü süsleyerek söyleyen üstatlara danış.)

Yengi: Yeni (15/1)

Yine ol gonce-dehen bendesini eyledi yâd

Yengiden bu dil-i vîrânemi kıldı âbâd (15/1)

(O gonca ağızlı yine ben kulunu yad etti; böylelikle yıkılmış gönlümü yeniden imar etti.)

Filcan: Fincan (22/2)

Tehî **filcân** gibi ol nâfe-i müşkînlere gönlüm

Binâ-yı hâne-i gam içre gûyâ alma-dânlıktır (22/2)

(Boş fincan gibi olan gönlüm, o misk kokularına gam evinin binası içindeki almadanlık(raf) gibidir.)

Yokısa: Yoksa (61/7)

Varrız: Varırız (61/7)

Söylen ki tursun ‘ahdine ol yâr **yokısa**

Varrız mülûke bir gün elinden şikâyete (61/7)

(O yâre söyleyin ki sözünde dursun; yoksa onun elinden şikâyet için padişaha gideriz.)

Çeñileşdirmek: 1. Köpeğin acı acı bağırması. 2. Çiğnemek (65/2):

Bilesince çün ol it şöyle yürürdi şanasın

Çeñileşdirmek için ağzına almışdı deri (65/2)

(Sevgilinin yanında o it öyle yürüyordu ki, sanki acı acı bağırmmamak için/sanki çiğnemek için ağzına bir parça deri almıştı.)

Şûhî'nin üslubunda bir âhenk ve akıcılık göze çarpmakta; bununla beraber bazan vezin ve kafiye için seçilen ve beytin anlamına uymayan ya da yanlış yazılan kelimeler anlamı bozmaktadır. Büyük bir ihtimalle müstensih hatası olan bu gibi durumlar metin tamiriyle giderilmeye çalışılmıştır (1; 3; 5; 57; 59; 61; 62; ...). Bu şekilde, okunamayan ya da manasız kelimelerden dolayı bazan beyitlerden anlam çıkarmanın güçleşmesi şiirin değerini düşürmektedir.

Şiir Türleri

Şûhî'nin şiirleri arasında sayıca en fazla olan âşıkâne şiirlerdir 50 (3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67) Bunun dışında zamaneden şikâyet eden beş (1, 46, 54, 55, 57); şûhâne olarak niteleyebileceğimiz dört (51, 53, 58, 69); nasihatnâme türünde üç (31, 38, 43); bahariye türünde üç (23, 36, 40); tasavvuf konulu şiirler iki (2, 30); münacat (M) ve nevrûziye diyebileceğimiz şiirler ise (27) birer adettir.

Çeviriyazıda İzlenen Yol

1-Metnin çeviriyazısında Eski Türk Edebiyatında tercih edilen transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

Tablo 4: Arap alfabesinde olup da yeni yazıda bulunmayan işaretler aşağıdaki şekillerde gösterilmiştir:

ء	ث	ح	خ	ذ	ص	ض	ط	ظ	ع	غ	ق	ك
'	Ṣ,	H,	H,	Z,	S,	Z,	T,	Z,	'	G,	K,	N,
	s	h	h	z	ş	z	t	z		g	k	n

Tablo 5: Arapça ve Fasça med harfleri de şöyle gösterilmiştir:

آ	و	ى
Â, â	Û, û	Î, î

2-Tek nüsha olan metnin tertibi büyük ölçüde korunmuş, şiirler numaralandırılmış ve hem müstakil hem de mecmua içindeki varak numaraları sayfa kenarlarında gösterilmiştir (**1b[67b]**).

3-Metin içerisinde geçen Arapça-Farsça ibarelerin anlamları dipnotta verilmiştir.

4-Arapça ve Farsça ibarlerin yazımında birleşik kelime ve ön ekler çizgi (-) ile ayrılmıştır.

5-Bazı ünlü düşmelerinde düşen ünlüler kesme (') işaretiyle "anıñ'çün, n'ola, n'ideyim" şeklinde gösterilmiştir.

6-Çeviriyazıda metne sadık kalınmaya çalışılmış önceki yüzyıllarda yuvarlak okunan ünlüler metinde gösterilmemişse düz olarak okunmuşlardır.

7-Vezin gereği kısa okunan uzun ünlüler çeviriyazıda kısa olarak yazılmıştır.

8-Müstensih hatası olarak değerlendirilen yazımlar düzeltilmeye çalışılmıştır.

SONUÇ

Hakkında kaynaklarda fazla bilgi olmayan 18. yüzyıl şairlerinden Diyarbakırlı Şûhî lâîf tabiatlı zarif şairlerdendir. Döneminde devlet idarecilerinin meclislerinde bulunmuş hoş sohbet biridir. Şiirlerinden Halvetî tarikatine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Hicrî 1150 Miladî 1737/38 tarihinde vefat etmiştir.

Yaşadığı dönemde Diyarbakır *Encümen-i Dânişi*'nin üstadı Âgâh-ı Semerkandî-i Âmidî hayattadır. Dolayısıyla, Ali Emîrî bahsetmese de şairin bu şairler topluluğundan etkilendiği kuvvetle muhtemeldir. Nitekim o zaman hayatta olan ve her Diyarbakır'a gelişinde bu meclise iştirak eden Nâbî etkisi de görülmektedir.

Şûhî'nin divanında 69 gazel ile bir tane *nazm* şeklinde yazılmış kısa bir münacat tespit edildi. Ancak arada iki varak eksik olup bunlarda da dört tane daha gazelinin olduğunu tahmin edersek bu kısa münacatla beraber toplam 74 şiiri vardır diyebiliriz. Bununla beraber divanın başka nüshasına veya çeşitli mecmualarda farklı şiirlerine rastlanırsa bu sayı daha da artabilir.

Şûhî'nin âşıkâne ve rindane olan şiirleri, mahlasına uygun şûhâne bir eda taşımakta, zaman zaman hikemî ve tasavvufî söyleyişlere de rastlanmaktadır.

Dil özellikleri olarak şiirlerde günümüze göre arkaik sayılabilecek Eski Anadolu Türkçesi etkisi görülmekte ve mahalli kelime ve söyleyişler yer almaktadır. Şair, atasözleri ve deyimleri de başarıyla kullanmıştır. Ancak bazan mahalli deyim ve kelimeler şiirin âhengine uygun olmakla beraber zaman zaman beyte anlam vermeyi güçleştirmektedir.

Şair, aruzun en çok kullanılan kalıplarından sadece bir kaçını kullanmıştır. Bu kalıpları kullanmada bazı kusurlarla beraber başarılıdır diyebiliriz.

Şiirleri arasında aşk ve rindlik yanında *zamaneden şikâyet*, *tasavvuf*, *nevrûziyye* ve *bahariyye* konulu şiirler de yer alır.

Kısaca bu çalışmayla 18. yüzyıl Diyarbakırlı şairlerden Bengî-zâde Hacı Osman Şûhî Efendi'nin İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu. 34 AE Manzum 234/3. 67b-87a'da bulunan *Dîvân*'ındaki şiirleri tespit edilmeye, böylece Diyarbakırlı şairler halkasından eksik olan biri daha yerine konulmaya çalışmıştır. Bu çalışmanın bilinen veya bilinmeyen ve eseri ortaya çıkarılmayan diğer şairler için teşvik edici olması en büyük temennimizdir.

KAYNAKÇA

Ahmed Vefik Paşa (1293). *Lehce-i Osmânî I-II*. İstanbul: Tab'hâne-i Âmire.

Akpınar, Şerife (2006). "Âgâh Dîvânı ve İncelemesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 137-138.

Akpınar, Şerife (2017). *Âgâh ve Dîvânı*, Ankara:

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195642/agah-divani.html> (18.12.2021)

Akpınar, Şerife (2011). " 'Ki Dirler O Bizüz' Redifli Gazellerde Divan Şairinin Kimliği, Erdem, S. 61, s.1-14.

Akpınar, Yavuz (1998). Şûhî Mustafa Ağa, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi c. 8, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Ali Emîrî Efendi (2003). *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid*, (haz. G. Güner-N. Güner) Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi Yay. 31-32.

- Ali Emîrî Efendi (2018). Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid, (haz. İ. Kadioğlu). Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Yayınları, e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208593/ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yi-amid.html>
 (18.12.2021)
- Alper, K. (2018). Şûhî ve Divânı, ASOS Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 65, Şubat 2018, s. 239-264.
- Altaylı, S. (1994) Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bektaş, Ekrem (2018). Nâbî Muakkibi Diyarbakırlı Şâirler, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Mayıs-2018 Cilt:10 Sayı:2(20)/Sayfa:733-761.
- Bengî-zâde Hacı Osman Şûhî Efendi. Dîvân. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu. 34 AE Manzum 234/3. 67b-87a.
- Beysanoğlu, Ş. (1957). Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları I, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı.
- Bilkan, A. F. (1987). Nâbî Dîvânı I-II, İstanbul: MEB.
- Çukurlu, A. (2012). Şûhî Bengîzâde Dîvânı ve Tahlili, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Dankoff, Robert (2008). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Sözlüğü, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Derleme Sözlüğü (1993). C. 1-11, Ankara: AKTDYK- Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (1983).Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, Galip (2003). İlk Türkçe Gramer: Müyessiretü'l-Ulûm, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 15 Yıl: 2003/2 (151-166 s.) s.157.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219257> (18.12.2021)
- Halil Edhem (1332). “Gegbûze’de 787 Târihli Bir Osmanlı Kitâbesi”, Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası (1 Teşrîn-i Evvel 1332) 7. Sene Sayı 40, s. 228-235.
- Hasan Amîd (1355). Ferheng-i Amîd, Tahran.
- Hüseyin Remzî (1305) Lûgat-i Remzî I-II, İstanbul.
- İpekten, H-M. İsen-R. Toparlı-N. Okçu-T. Karabey (1988). Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaçalın, M. S. (2006). Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-nâmesi, İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Kanar, M. (2015). Farsça Türkçe Sözlük, İstanbul: Say Yayınları.
- Kesik, B. (2020). “Şûhî, Bengî-zâde Hacı Osman Şûhî” Efendi.
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/suhi-bengizade-haci-osman-suhi> (16.01.2021)

- (Komisyon) (1965), İstanbul Kütüphaneleri, Türkçe Yazma Dîvânlar Kataloğu C. 3, Fasikül: I, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 701-702.
- (Komisyon) (1992-1993). Türk Atasözleri ve Deyimleri I; II, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- (Komisyon) (1993). Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri II (1575-1918), Ankara: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları (BOA. Hatt-ı Hümâyûn, nr. 333-H) muhtelif sayfalar.
- Macit, Muhsin (2017). Nedîm Divanı, e-kitap.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56214,nedim-divanipdf.pdf?0> (22.08.2021)
- Özön, Mustafa Nihat (1997). Osmanlıca Türkçe Sözlük, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Parlatır, İsmail (2012). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Parlatır, İsmail (2000). Deyimler, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Redhouse, S. J. W. (1996). A Turkish and English Lexicon, Beirut: Librairie du Liban.
- Saraç, M. A. Yekta (2012). Klâsik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafiye, İstanbul: Gökkuşbu.
- Seyyid Rızâ (Zehrimârzâde) (2002). Tezkire-i Rızâ, (haz. S. Erdağı), Ankara.
- Şanlı, Bilal (2013). Osmanlı Dönemi Diyarbakırlı Dîvân Şâ'irleri, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Şemseddin Sâmi (1314). Kâmûsü'l-A'lâm, C. 5, İstanbul.
- Şener, H. İbrahim (1995). Ferkadân, C. 12, DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 399-400.
- Tarama Sözlüğü, I-VIII, 2. Baskı (1963-77). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihad (1966). Ahmed Paşa Divanı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Tarlan, Ali Nihad (1963), Necatî Beg Divanı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Top, Y. (2003). Şûhî Dîvânı (İnceleme-Metin). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Topaloğlu B.-H. Karaman (1976). Arapça-Türkçe Kamus, İstanbul.
- Tosun, M. D., "1892'de Gebze'de Misyonerlik İzleri ve Osmanlı'da Misyonerlik Faaliyetleri" (28 Ocak 2015). <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2015/01/28/1892de-gebzedemisyonerlik-izleri-ve-osmanlida-misyonerlik-faaliyetleri/> (01.03.2021)
- Tuman, M. N. (2001). Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II, (haz. C. Kurnaz-M. Tatçı), Ankara Bizim Büro Yayınları, 505.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1998). Şûhî Osman Efendi (Bengizâde). C. 8. İstanbul: Dergâh Yayınları, 182-183.

<https://www.tunaydingazetesi.com/haber/27938/gebze-gekbuze-gegboze-gegivize-demirciler-koyu/> (28.02.20121).

<https://sozluk.gov.tr/> (14.08.2021)

EKLER

1¹⁷

Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün

1 Kalmadı ol der-i devletde daği çünkü vefâ

Pây-mâl oldu yire düşdi anıñ’çün zu‘afâ

Devlet kapısında vefa kalmayınca zayıflar yerlere düşüp ayaklar altına atılır oldular.

2 Kalmadı râğbeti bir vechile hüd ehl-i diliñ

Kûşe-ber-kûşe kaçup dîdeden oldu ihfâ

Ayrıca gönül ehli de râğbet etmeyince onlar köşe bucak kaçıp gözden uzak yerlerde gizlendiler.

3 Kevkeb-i baht-ı sa‘âdetden in[in]ce niceniñ¹⁸

Künc-i miñnetde çevirdi yaķasın cevr ü cefâ

Talih yıldızı saadet [burcun]dan inince cevr ü cefa mihnet köşesine nicelerin yakasını büktü.

4 Baķup eyyâma o kim baħr-ı telâşı geçdi

Ķurtulup keştî-i ümmîdi¹⁹ anıñ buldı şafâ

[Uygun] zamanı gözetleyip telaş ve endişe denizini geçen kimsenin ümit gemisi kurtulup safaya erdi demektir.

5 Rûz-merre kiminiñ etmegi yokdur yimege

Boşanır ma‘mele düzmeklige her yerde lâfa

Kiminin yemek için günlük ekmeği yok; ama ortada herkese laf yetiştirmeğe çalışır.

6 Dâmen-i devleti cerrârıñ elinde kaldı

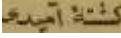
Baķıcaķ rıfķıla ahvâline şaşdı hulefâ

Hallerine merhametle bakan halifeler şaşıp kalınca devletin etekleri de menfaatçilerin elinde kaldı.

7 Sahte ‘unvânıla âlâyışini key göricek

¹⁷ (1/67b) Buradaki sayılar seçilmiş şiirlerin divandaki sıraları ve yazmadaki varak numaralarıdır.

¹⁸ nice niceniñ: M.

¹⁹ keştî-i ümmîdi: M.

Şûhiyâ hayret ü endîşede kaldı zürefâ

Ey Şûhî! Sahte unvanla gösterişini gördüğünde zürefâ şaşkınlık ve korku içinde kaldı.

2²⁰

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

- 1 Âsitânından o şûhuñ bize oldukça 'itâb
Giceler şubha degin dîdemize girmez hâb

O cilveli sevgilinin kapısının eşiğinden bize azarlamalar oldukça gece sabahlara kadar gözümüze uyku girmez.

- 2 Her ne mertebe aña hâlimizi²¹ 'arz etsek
Ol perî çîn-i cebîn ile virür pâkçe cevâb

Her ne şekilde ona halimizi arz etsek o peri kaşını çatarak temiz bir cevap verir.

- 3 Kâlb pûlâdına bir zerrece nuşh itmez eşer
Okusan da eger ol kâfire biñ şafha kitâb

Kâfire bin sayfa kitap okusan da katı kalbine zerre kadar nasihat tesir etmez.

- 4 Dest-i bî-dâdîñi çek 'âşıka gâhî kerem
Ey cefâ-cû saña bir dürlü gerekmez mi şavâb

Ey cefa arayan! Sana hiç sevap gerekmez mi? O adaletsiz elini âşıktan çek de bazen iyi davran.

- 5 **Şûhiyâ** böyle pesendide gazeller oku kim
Cân u dilden saña müştâk ola dâ'im aħbâb

Ey Şûhî! Bazen böyle güzel gazeller oku ki dostlar sana daima can u gönülden minnettar olsunlar.

3²²

Mef'ûlü Mefâ 'ilü Mefâ 'ilü Fe 'ülün

- 1 Olduğda tecellî-i Hudâ birle işâret
Ser-levha-i hüsünde kalem yazdı siyâkat

²⁰ (3/68b)

²¹ hâlimizi: M.

²² (6/68b)

Cenab-ı Hakk'ın tecellisinin işareti senin güzellik sayfanın başında siyakat yazısıyla yazıldı.

- 2 Hâṭ çekdi 'ızâr üzre sefidâne keşîde
 Destûr-ı der-âgûşuna hîç kalmadı ḥâcet

Yanak üzerine beyaz bir hat çekti ki; kucağına almak için izin almağa ihtiyaç kalmadı.

- 3 Güftâra gelüp ḡonce dehen içre lisânı
 Bâḡındaki bülbül gibi eylerdi fesâḥat

Gonca gibi ağzındaki lisânı söze gelip bağındaki bülbül gibi güzel ve düzgün bir şekilde konuştu.

- 4 Sevdâ ile gönülümdeki eşcârına ḡamdan
 Düşdükçe ḥazân koymadı bârında leṭâfet

Sevda ile gönlümdeki ağaçlarına hazan düştükçe meyvelerinde letafet kalmadı.

- 5 Deldi sitemi baḡrımı çün çıḡdı tenimden
 Olmadı daḡı çekmege bir vechile ṭâḡat

Onun sitemi bağırimi delip geçti de onu bir şekilde çıkarmaya takatim olmadı.

- 6 Çekdiklerimi ben bilürem yâriñ elinden
 Cismimde emân kalmadı 'aşkıla liyâḡat

Sevgilimin elinden çektiklerimi bir ben bilirim! Aman! Cismimde aşkına liyakat kalmadı.

- 7 **Şûhî** ki anıñ bâbına derbânı ki oldı
 Söz kalmadı ol şûḡa daḡı bulma ḡabâḡat

Şûhî onun kapısına kapıcı oldu olalı o işveli güzele kabahat bulacak söz kalmadı

4²³

Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün

- 1 Dilâ sevdâ-yı 'aşḡa gözleri şehlâ mıdır bâ'is
 Şafâ-yı gül midir yoksa mey-i şahbâ mıdır bâ'is

Ey Gönül! Aşka düşmeye sebep gözleri şehla olan güzel midir? Yoksa gülün hoşluğu ya da kadehteki içki midir?

- 2 Ya meyle pür-şafâlarda ya cûş-ı neyle şâdânsın
 'Aceb vaşl-ı dil-ârâ yoksa bu sevdâ mıdır bâ'is

²³ (8/69b)

Ey Gönül! Ya şarabın hoşluğuyla ya da neyin coşkunluğuyla neşelisin. Peki bunun sebebi sevgiliye vuslat mıdır, yoksa âşıklık mıdır?

3 Nedir keyfiyyet-i şâdân-ı dil izhâr-ı germiyyet

Sürûr-ı şevke yoksa ol gül-i ra'nâ mıdır bâ'is

Gönüldeki mutluluk ve sevincin; samimiyet izharının kaynağı nedir? Yoksa bu sevinç ve mutluluğun sebebi bu gül gibi güzel midir?

4 Yeter ey pür-belâ-keş râz-ı pinhânını izhâr it

Belâ vü derd ü miñnet yoksa istiğnâ mıdır bâ'is

Ey çok bela çeken! Artık yeter, o gizli sırlarımı izhar et. Yoksa bunca bela, dert ve mihnete katlanmanın sebebi senin istiğnan mıdır?

5 Şafâ-yı bezm-i meyde **Şûhî**'ye bir dem su'âl itdim

Seni mecnûna Şîrîn yoksa ol Leylâ mıdır bâ'is

İçki meclisinde bir an Şûhî'ye sordum: Seni mecnuna döndüren sebep Şirin mi yoksa Leyla mıdır?

5²⁴

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün

1 Sevmişem bir dilberi ehl-i vaqâr olmağı güç

Neyleyem ki bî-vefâdır yâr-ı gâr olmağı güç

Bir dilberi sevdim ancak ağırbaşlı olmak kolay değil; ne yapayım sevdiğim vefasız çıktı; dar günde dost olması zor.

2 Gün geçer bir kerre görmeklik naşîb olmaz bize

Böyle bir vahşî-ţabî'at gül-'ızâr olmağı güç

Bazen gün geçer onu görmek nasip olmaz; böyle gül yanaklı bir sevgilinin vahşi tabiatlı olması zor.

3 Ger nezâketle görürsem pek tebessümler kılar

Gâhî istiğnâlanur gâh cilve-kâr olmağı güç

Eğer rast gelirim nezaketle tebessüm eder; bazen nazlanır bazen de zoraki cilve yapar.

4 İsterem kim eyleyem anıñla bir ceng ü cidâl

²⁴ (10/70a)

Lîk yok bende şecâ‘at kâr-zâr olmağı güç

Onunla bir savaşa girişmek istiyorum ancak bende onunla savaşacak cesaret yok.

5 **Şûhiyâ** olmaz vefâ cehd ile hem vuslat qarîn

Şabr ile âsândır ammâ âh u zâr olmağı güç

Ey Şûhî! Sevgilide vefa olmaz; hem gayretle vuslat da yakınlaşır. Gerçi sabırla işler kolay olur ama sonunda ah u zar olması da zor.

6²⁵

Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün

1 Uyma şeytâna yazıkdır saña ey kavm-i Mesîh

Çorçarım ki âhir iğfâl ide ol vech-i kabîh

Ey Mesih kavmi! Şeytana uyma, sana yazıktır. Korkarım ki o çirkin yüzlü sonunda seni aldattır.

2 Gerçi ben şübhesiz İncîliñi taḥkîk itdim

Lîk mensuḥ bilürem hükmüñ anıñ şimdi şahîh

Gerçi ben bu İncil’i iyi inceledim. Lakin onun hükümlerinin kalktığı doğru olduğunu da bilirim.

3 Gelecekseñ eger ey muğbeçe gel îmâna

Seni ta‘lîm ideyim okı Qur’ân’ı faşîh

Ey meyhaneci güzeli imana geleceksen gel! Eğer imana gelirsen sana Kur’an’ı güzel bir şekilde öğretirim.

4 İ‘timâd itmez iseñ şıdkıla âyînemize

‘Akl[ı]a ey büt-i tersâ sen anı eyle taşhîh²⁶

Eğer doğrulukla gönül aynamıza itimat etmezsen, ey Hıristiyan güzeli sen onu akılla öğütüle.

5 Egri gitme yola gel toğrı ‘inâd itme şakın

Şûhîniñ sözlerini kendiñe bil pend ü naşîh

Ey Sevgili! Eğri yola gitme, doğru yola gel, sakın inat etme! Şûhî’nin sözlerini kendine nasihat bil.

7²⁷

²⁵ (12/70b)

²⁶ Taşhîh: M.

²⁷ (14/71a)

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Dilberin 'âşığa itdükleri ibrâmı ne şûh

Yanağından bûse teklîf idüp ikrâmı ne şûh

Dilberin âşığa ettiği ısrarlar ne kadar işveli; ayrıca yanağından öpücük ikram etme teklifleri de çok iç gıcıklayıcı.

2 Bir iki câm şarâbıla hicâbı gidicek

Zorla²⁸ sâkî-yi gül-çehreye ikdâmı ne şûh

Bir iki kadeh içki içip utanması gidince zorla gül yüzlü sakiye ısrarı ne kadar işveli.

3 Görünür gerdeni kâfûrını ref' itdikçe

Şanki âyînede nuş itdiği gül-fâmı ne şûh

Yukarı kaldırdıkça gerdanının kâfûr gibi beyazlığı görünür; bu haliyle parlak aynadaki içtiği şarap gibi kırmızı ağzı ne işvelidir.

4 Şakınup dilbere teklîf-i vişâl itmeyesin

Şarılıp yatması gör kim ola ahşamı ne şûh

Sakin ha dilbere vuslat teklif etmeyesin; akşam olunca sarılıp yatması görse ne hoş ne işveli olur.

5 Bir kez ey **Şûhî** der-âgûşu miyânı görse

Şâf-dil câme-i hâbındaki ârâmı ne şûh

Ey Şûhî! Bir kez belini kucaklayıversen; saf gönüllü geceliğindeki duruşu ne şuh

8²⁹

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Diyecekdin saña feryâd idüp ey yâr meded

Derd-i hicrânîñ ile oldum yine bîmâr meded

Ey Yâr! Feryat edip sana "ayrılık derdinden yine hasta oldum, ey yâr medet!" diyecektim.

2 İdemem herkese bu derd-i derûnum şerhin

Senden özge diyemem kimseye nâ-çâr meded

²⁸ Zörila: M.

²⁹ (16/71a)

Herkese bu gönül derdimi açıklayamam; çaresizliğimi senden başkasına anlatamam; medet!

3 Sende hüd kalmadı hiç luğf-ı mürüvvetden eser

Âh eliñden seniñ ey çarh-ı sitemkâr meded

Ey zalim felek! Sende işte hiç mürüvvetten, mertlikten, yiğitlikten eser kalmadı; ey Allahım yardım et.

4 Ey tabîbim umaram la'l-i lebiñ şerbetini

Kerem it ağzıma şun kıl baña tîmâr meded

Ey Tabîbim! La'l-i lebin şerbetini kerem edip ağzıma ver; umarım derdimi tedavi etmede yardımcı olursun.

5 Ğayrılardan Şûhiyâ derdiñe dermân umma

Gel sözüm dut ola Hâk'dan saña şad-çâre meded

Ey Şûhî! Derdine başkalarından derman umma; eğer sözümü tutarsan Allah sana yüz tane çareyle imdat eder.

9³⁰

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Dâmile itmek dilerdim ol şeh-i dil-cûyî aḥz

Perçeminiñ nâ-gehân kıldı beni bir mûyî aḥz

Bir tuzakla o gönül çeken güzeli almak dilerdim; ancak perçeminin bir kılı ansızın beni aldı.

2 Nâfe-i müşgîn miyân-mû der-âgûş olmadan

Eyledi endâmımı ol 'amber-efşân bûyî aḥz

Daha onun misk kokulu saçları kıl gibi belini kucaklamadan, benim boyumu posumu o amber saçan kokuları kendine çekti, cezbetti.

3 Âh n'olaydı kıl şalup deryâ-yı 'aşka bir kezin

Ka'r-ı yemden şayd ideydim ol düri lü'lüyî aḥz

3-Ah ne olaydı, bir kez aşk denizine kol açıp denizin derinliklerinden o inciye mercanı avlayıvereydim.

4 Pertev-i hüsniñ ziyâsı ey kamer-ṭal'at seniñ

Âsmânî arzı cev' cev' eylemişdir şuyî aḥz

4-Ey ay gibi parlak yüzlü sevgili! Senin güzelliğinin parlaklığının ışığı, suyu da ele alarak yeri ve göğü yaşanacak yer etmiştir.

5 Esb-i sevdâyı boşandırdıñ yeter dur Şûhiyâ

³⁰ (17/71b)

Başına gel epserün³¹ ur eyle ol bed-hûyî ahz

Ey Şühî! Sevda atını serbest bıraktın yeter dur artık! Gel, başına yularını vur, o huysuzu tut.

10³²

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1 Her kande varsa ol şanemiñ kârı bellidir

Envâ'-ı mekr ü hîle-i mekkârı bellidir

Her nerede olursa olsun o put gibi güzelin işi bellidir; onun işi hilenin çeşitleri ve hilecilerin hilesidir.

2 Luḫ eyle şorma hâlini miḫnet-keşideniñ

Dâ'im derûn hecrile efkârı bellidir

Sıkıntı çekenin halini lutf eyle de sorma; zira daima gönül hicranıyla olan düşüncesi bellidir.

3 Meyl itme zîb ü ziynete dehriñ sürûrına³³

Âḫir bükâ'-ı çeşm-i sitem-kârı bellidir

Sakın dünyanın süsüne, güzelliğine ve mutluluğuna meyletme; sonunda zalimin [de] gözündeki yaş [olacağı] bellidir.

4 Baḫma ḫabaḫla³⁴ dürile memlû ḫutusunu

Cevherle ḫa'r-ı yemde şadefkârı bellidir

İnci ve mücevherle dolu kutusunu göz ucuyla bak[ıp değersiz zannet]me! Denizin derinliklerinde onun sedefkârı, ustası bellidir.

5 Gel vir kilid-i vaşlıñı ḫavf itme **Şühî**den

Bâḫiñ o bâḫbân-ı ḫama'-kârı bellidir

Şühî'den korkma! Gel vuslat kapısının kilidini ona ver. Zira bahçenin açgözlü bahçıvanı bellidir.

11³⁵

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

³¹ Epser: Efser. Taç, külah..

³² (21/72b)

³³ "sürûrına": M.

³⁴ "ḫabaḫla dürile": M.

³⁵ (24/73b)

1 Meşrebiñ her kaçan erbâb-ı diliñ toyğunıdır

İmtizâcıyla tabî‘atleriniñ uyğunıdır

Senin tabiatın her ne zaman gönül erbabının akdoğanı olunca tabiat yönüyle birbirine en uygundur.

2 Ger gıdâ virmese cân ölmüş idi acından

Emeli âb-ı hayât gibi lebiñ doyğunıdır

Onun emeli âb-ı hayat gibi olan dudağından beslenmektedir; yoksa oradan gıdalanmasaydı acından ölmüş olacaktı.

3 Düşürüp tağlara Mecnûn teki ‘uryân itdiñ

Ten-i şîrînimi şanma feleğîñ soyğunıdır

Ey Sevgili! Tatlı canımı feleğin soygununa uğramış zannetme; beni Mecnun gibi dağlara düşürüp soyan sensin.

4 Şorma bî-tâb dilim hastasını şubha degin

‘Aşk-ı bî-hûdesi sevdâ-yı³⁶ seriñ bayğunıdır

Bu takatsiz gönlümün hastasını sorma; onun beyhude aşkı, sabaha kadar senin başının sevdasının bayğundur.

5 El yudurdu baña her dürlü şafâdan **Şûhî**

N’ideyim ki hâliyâ destim anıñ yuyğunıdır

Ey Şûhî! O sevgili bana her türlü eğlenceden elimi yıkattı; ne yapayım mecburen elim onun yıkadığıdır.

12³⁷

Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün

1 Derûn-ı cân u dilden sevdiğim şun‘-ı İlâhîdir

Kemâl-i ma‘rifetle mülk-i hüsnüñ pâdişâhıdır

Gönülden ve candan sevdiğim Allah’ın bir sanattır; mükemmel bir marifetle güzellik ülkesinin padişahıdır.

2 Hâkîkat kevkeb içre bu sipihr-i çarh-ı gerdûnuñ

Şanasın lem‘alanmış bir münevver mihr [ü] mâhıdır

O, gerçekten bu alçak ve döneke feleğin göğünün yıldızları içinde, sanırsın ki ışıldayan aydınlık bir güneş ve aydır.

3 Bir ümmîd-i vişâl için niçe beg-zâdeler şimdi

³⁶ sevdâ-yı: (Beysanoğlu’da “sevdâ-yı” (I-s.189).

³⁷ (26/73b)

Anıñ ebvâb-ı luţfunda birer ednâ sipâhîdir

Nice beyzadeler ona kavuşabilme ümidiyle onun kapısında zavallı birer atlı asker olmuşlar.

4 Sezâdır dâ'imâ medh eylesem ol şâh-ı hûbâna

Ki zîrâ 'âşıkânîñ sâye-i püşt ü penâhıdır

O güzeller şahını devamlı övsem layıktır; zira o âşıkların destekçi ve koruyucusudur.

5 Ne deñlü şî'ri mergûb olsa dañi gel ki **Şûhî'**niñ

Maħalde yokdur i'râbı anıñ baht-ı siyâhîdir

Şûhî'nin şiiri ne kadar rağbette olsa da, gel gör ki kara bahtlıdır, hiçbir değeri ve önemi yoktur, ciddiye alınmaz.

13³⁸

Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün

1 Çıķup nev-rûza dil-berler giyince sâdeler ağlar

Anıñçün sâkin olmaz baħr-i 'aşķım tırmayıp çağlar

Dilberler Nevruz'da süssüz beyazlar giyince benim de aşk denizim sakin olmayıp çağlamaya başlar.

2 Çemen-zâra güzeller 'azm idince nâzile elbet

Ķudûm-i meymenet-maķrûnlarıyla zeyn olur bâğlar

Güzeller nazlı nazlı kırlara gidince, onların uğurlu ve bereketli gel,işleriyle elbette bağ ve bahçeler de süslenirler.

3 Akıp her cây-gâha ĥaţ-be-ĥaţ şular revân oldu

Giyindi yaşıl atlas şaldı ferşe dâmeniñ tağlar

Sular her arka boylu boyunca akıp gitti; dağlar da yeşil atlasları giyerek eteğini yerlere saldı.

4 Bahâr oldu dirildi mürde tenler çıķdı sîninden

Mükerrer dil-berâ derdinden öldi nice biñ şağlar

Bahar olup ölü bedenler mezarlarından çıkıp dirilince; nice şağlar da dilberin derdinden defalarca öldüler/ölüp ölüp dirildiler.

5 Görünce 'aķlım alup âh iderler **Şûhiyâ** Mecnûn

Küşâd-ı gûş [u] gerdence³⁹ beni ol sîm buĥâğlar

³⁸ (27/74a)

Ey Şûhî! Âh ki; o kulağı ve gerdanı açık güzelleri gördüğümde, onlar gümüş gerdanlarıyla, aklımı alıp beni Mecnun ederler.

14⁴⁰

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Bu fenâ tekyede mihmân ki dirler o biziz

Ğam u telvâseli bir cân ki dirler o biziz

Bu fani tekkede misafir dedikleri de biziz; gamlı ve ıstıraplı bir can ki o da biziz.

2 Olmadık hânde-i dil pîrezeni dünyâda

Kâsib-i girye-i nâlân ki dirler o biziz

Şu ihtiyar dünyada mutlu olmadık; sadece "inleyen gözyaşlarımızı kazanan kim" derlerse, işte o biziz.

3 Yakılıp yanmada yüz derdile çünkim her şeb

Şubha dek şem'-i fûrûzân ki dirler o biziz

Her gece sabaha kadar yüz dert ile yanıp yakıldığından dolayı, etrafı mum gibi aydınlatan kim derlerse işte o biziz.

4 Rûz [u] şeb rûyına hasret-keş olan cânânîñ

Gözi hûn eşk-i firâvân ki dirler o biziz

Gece gündüz sevgilinin yüzüne hasretlik çeken ve çok gözyaşı döken kim derlerse işte o biziz.

5 Ne ararsın **Şûhiyâ** kılma tefahhuş gönülüm

Mâ'il-i bûse-i cânân ki dirler o biziz

Ey Şûhî! Niye gönülüm için bu kadar ince eleyip sık dokuyorsun; sevgilinin öpücüğüne meyilli kim var derlerse işte o biziz.

15⁴¹

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Dehr-i fânîye gönül virme şakın kılma heves

İhtilât eyleme nâsile olan ülfeti kes

³⁹ gerdeniyle: M.

⁴⁰ (30/74b)

⁴¹ (31/75a)

Sakın fani dünyaya gönül verme, heves etme; insanlarla fazla haşır neşir olma, samimi olma.

2 Dil-i miḥnet-zede âzâde olam dirsen eger

Olur olmazla kelâm eyleme tâ çıkmaya ses

Ey sıkıntıya düşmüş olan gönül! Eğer özgür olmak istiyorsan olur olmaz kimseye sırrını söyleme ki sırrın ifşa olmasın.

3 Cacuç ay⁴² olma şaḫın şalma seni meh gibi

Bile gör kadriñi ḫarc eyleme beyhûde nefes

Sakın ay gibi kendini salıp yeni hilal gibi olma; kadrini kıymetini bil nefesini boşa harcama.

4 Biz çıkardık hele dilden ğam u endîšemizi

Niçe ferseng süreriz yüzümüze ḫonsa meges

Biz gönlümüzden gam ve kederi çıkardık yüzümüze bir sinek konsa [onu rahatsız etmeden] nice fersah yol gideriz.

5 **Şûhiyâ** sen daḫi gel eyle tevekkül Ḥaḫḫa

Âḫ u zâr itmeyegör olmaya mânend-i ceres

Ey Şûhî! Sen de gel Hakk'a tevekkül eyle; kilise çanı gibi feryat figan etme.

16⁴³

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün

1 Kûy-ı dil-dârında cânâ bed-liḫâ aġyârı aş

Zülfüñe aşmaḫ dilersin işbu miḥnet-kârı aş

Ey Sevgili! Mahallendeki bütün kötü yüzlü rakipleri bırak. eğer zülfüne asmak istiyorsan ben mihnet çekenini as.

2 Deste deste gül ile sünbülleri daḫ zülfüñe

Bi'l-ḫaḫîḫâ ḫâne-i aġyâra gönder ḫârı aş

Saçlarına deste deste gül ve sünbülleri tak; rakiplerin evlerine ise asmak için dikenleri gönder.

3 Şaḫla 'aşḫım râzını fâş itme sırrım la'lini

Gûşuña mengûş-veş ol gevher-i zer-kârı aş

⁴² M.

⁴³ (35/76a)

Ey Sevgili! Aşkımın sırrını sakla, dudaklarındaki sırrımı da faş etme; o altın işlemeli olan mücevheri küpe gibi kulaklarına as.

4 ‘Andelîbim gülşen-i hüsünde zâr itmekdeyim

Ğonce-veş nesrîn ü Tûbâ şâhına ben zârı aş

Ben güzelliğinin bahçesinde inleyen bir bülbülüm; inleyip duran beni gonca gibi nesrin ve Tuba dalına as.

5 Dilde ‘aşkıñ şu‘lelenmiş **Şûhiyâ** fânûs-veş

Âsitân-ı devletiñ saqfında anı bârî aş

Ey Şûhî! Gönülde aşkın fanus gibi parlamış; hiç olmazsa devlet kapısının tavanına fanus yerine onu as.

17⁴⁴

Mef ‘ülü Fâ ‘ilâtü Mefâ ‘ülü Fâ ‘ilün

1 Kâmil kemâl-i ‘ilmiyle eyler kemâliñ ‘arz

Arzın cenûb-ı tâli‘-i sa‘dîñ şimâliñ ‘arz

Kâmil kişi ilminin kemaliyle kendi olgunluğunu gösterir. Yeryüzünün kutlu güneyini de kuzeyini de gösterir.

2 Echel-i le‘îm ü zâhid-i şâlûş riyâ ider

Âb-ı vuzû‘ı silmek için dest-mâliñ ‘arz

Aşağılık cahil ve kaba sofı aptestten sonra uzuvlarını kurulasın diye mendilini sunarak riyakârlık eder.

3 Ğassâl-i mürde fehm idemez şart-ı niyyeti

Eyler öñünde bağladuğı peştemâliñ ‘arz

Ölü yıkayıcısı onun niyet şartını anlayamaz; o da bu defa önüne bağladığı peştemalini sunar.

4 Dünyâ bu gûne tarh olundı tavr-ı âhere

Eyler şühûd-ı fahrile her keseli mâliñ ‘arz

Dünya bu şekilde bir başka tavra dönüştü; böylelikle her tembel övünç delilleri olarak malını arz etti.

5 Rencîde itme hâtır-ı dil-dârı **Şûhiyâ**

Şâyed gelür geçer bize eyler cemâliñ ‘arz

Ey Şûhî! Sevgilinin gönlünü rencide etme; olur ki buradan gelir geçtiğinde bize cemalini arz eder.

18⁴⁵

⁴⁴ (38/76b)

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Dil-i endûh [u] ğam ister idi bir behre neşât

Virdi envâr-ı tecellî-i Hudâ dehre neşât

Tasalı ve gamlı gönül bir parça sevinmek isterdi; Allah'n tecelli nurları da dünyaya sevinç verdi.

2 Düşmen 'ömri gibi çıkdı aradan vaqt-i şitâ

Nev-bahârile yine tıldı bu sipihre neşât

Böylelikle kış mevsimi düşman ömrü gibi aradan çıktı ve ilkbaharla gökyüzüne bir sevinç doldu.

3 Câm u mey neş'elenüp elden ayagın kımadı

Buldı erbâb-ı şafâ sâkî-i gül-çehre neşât

Kadeh ve şarap neşelenip kadehi elden bırakmadı; gönü temiz olanlar da gül yüzlü saki ile sevinç buldular.

4 Müsteħak oldu helâk itdiği yâr ağyârı

Ƙahr-ı a'dâ ile tılsun Ƙo yine şehre neşât

Sevgilinin rakipleri kahretmesi haktır yerindedir; bırak düşmanların kahrı ile şehre neşe dolsun.

5 Olmasa ger Ƙalınurdı ğam-ı hayretde Ƙamu

Şûhiyâ hoş bedel olmuş hele her Ƙahra neşât

Ey Şûhî! Her üzüntünün ardından bir sevinç olmasaydı herkes gam ve kederde kalırdı.

19⁴⁶

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Bugün ol mâh-liƘâ âfet-i cân eyledi ğaz

Resm-i âyîn ile ol tâze civân eyledi ğaz

Bugün o can yakan ay yüzlü sevgili sevindi; o taze civan alışılmış tarzıyla sevindi.

2 Çözdi kâküllerini zîr-i 'âraƘ-çîninden⁴⁷

Dökdü ruhsârına fettân-ı cihân eyledi ğaz

Dünyayı karıştıran sevgili saçlarını külahının altından çıkararak yanaklarının üstüne dökmekten hoşlandı.

⁴⁵ (40/77a)

⁴⁶ (41/77b)

⁴⁷ Arak-çîn: Kavuk altına giyilen takke.

3 Bâğ-ı hüsnünde alup destine zerrîn câmı

Çeşm mest oldu o kıttâl-i zamân eyledi hâz

Güzellik bahçesinde o altın kadehleri aldı, sarhoş gözleriyle zamanın katili olmaktan haz duydu.

4 Sâkiyâ şun bize ol bâde kim fırsatdır

Dilde muzmer olan ol genc-i nihân eyledi hâz

Ey saki! Bize bade sun ki gönüldeki gizli hazinenin ortaya çıkmasının zamanıdır.

5 Giderüp haclet[i] yâr açdı çü vuslat bâbın

Şûhiyâ sırr-ı nihân oldu ‘ayân eyledi hâz

Ey Şûhî! Sevgili utanmayı ortadan kaldırıp vuslat kapısını açtı. [Böylece] gizli sırlar açığa çıktı ve [sevgili] ondan haz duydu.

20⁴⁸

Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün

1 Seni çün ahsen-i şûretle yaratdı Şâni‘

Olamaz kimse tecellî-i Hüdâ’ya mâni‘

Yüce yaratıcı seni en güzel surette yarattı zira hiç kimse Allah’ın tecellisine mani olamaz.

2 Kısmet-i rûz-ı ezel herkese feyz itdikde

Ol zamân ey yüzi gül sen bize olduñ râci‘

Allah’ın kainatı yaratıp herkese kısmetini dağıttığında, ey Gül Yüzlü sevgili sen de bize düştün.

3 Ne ‘aceb olmadı zâtında mürüvvetden eşer

Cevr ü zulmüñle bizi ‘âleme kıldıñ şâyi‘

Hayret ki, senin zatında merhametten eser olmadı; ettiğin zulüm ve eziyetle bizi âleme duyurdun.

4 Yeter âyâ bizi her-câyîlere itme kıyâs

Dutma nâ-dân sözine gûşuñı olma sâmi‘

Yeter artık bizi serserilerle kıyaslama; cahillerin sözüne de kulak verme.

5 Dağı ey şûh-ı cefâ kalmadı bu tende mecâl

Ne kadar şabrile kim cevrine olduğ kâni‘

⁴⁸ (42/78a)

Ey cefalı şûh/güzel! Her ne kadar sabırla cevrine razı olduysak da bu tende dayanma gücü kalmadı.

21⁴⁹

Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün

- 1 Şimdi şâd olmadadır rûz [u] leyâl-ı verâ‘
Bize düşdi yalnız âhile feryâd u ceza‘

Şimdi gece gündüz takva ile şâd olma zamanı olmasına rağmen bize ah ile feryatla sızlanmak düştü.

- 2 İtdi çün cümle fûrû-mâye tena‘‘ümle zuhûr
Kaldı ancak bize sermâye-i men ‘azze kana‘

Bütün sütü bozuklar nimet içinde gözükrken; bize ise ancak “izzetli olan kanaat eder” düştü.

- 3 Kâr-ı evvelde olan şöhret ile feyz aldı
Fuğarâ hayret-i yem içre çalup kıldı feza‘

İlk iş yapan şöhret ile feyizlendi; fakirler ise şaşkınlık denizinde ümitsizlik içinde inleyip durdu.

- 4 Daği ne ‘işret-i mey kaldı ne erbâb-ı şafâ
Cümlesi eyledi bu ‘âlem-i fânîde veda‘

Artık ne içki meclislerine de şafa ehli kaldı; hepsi de bu fani âleme veda edip gitti.

- 5 **Şûhiyâ** kalmadı yir kûşe-i vahdet hûşdur
Zînet-i nâsa gönül virme şaşkın kıılma tama‘

Ey Şûhî! Artık gidilecek yer kalmadı; en güzel yer vahdet köşesinde tek başına yaşamaktır. Tama edip insanların süsüne gönül verme.

22⁵⁰

Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün

- 1 Bârekallâh ne güzeldir o güzel kim yüzi ağ
Cân meşâmıyla mu‘athtar kıla dil-sûzı dimâğ

Allah mübarek etsin. O yüzü beyaz olan güzel ne güzeldir. Dimağ o yanık gönlü can kokusuyla koklar.

- 2 Gelmedi dehre henüz göre cihânda anı kes

⁴⁹ (43/78a)

⁵⁰ (45/78b)

Kim ider eyletir ol sîm ü dil-efzûnı ferâğ⁵¹

Daha dünyaya gelmedi ki onu gören olsun; dolayısıyla kim o gümüş tenli taze güzelden vazgeçer.

3 Mâ'il-i bûs-ı leb [ü] şoḥbet-i cân olmağa

‘Âşıka va‘deler itmiş dil[i] şâdık sözi sağ

Gönlü dürüst ve sözü sağlam sevgili, âşığa gönül sohbetinde bulunma ve dudağını öptürme vaadinde bulunmuştur.

4 Va‘de ḥulf itmeyüp içdâmına kıldıkda revâ

Muktezâdır yaḳalım sînede bir sûz-ı çerâğ

Eğer vadinden dönmeyip sözünü yerine getirmeyi uygun görürse; artık bizim de gönlümüzde bir aşk ateşi yakmamız gerekir.

5 Gelmeye bezmimize ol şehi igfâl itmiş

Ol raḳîbiñ ola billâh umaram bir gözi ağ

O gönlümün şahını kandıran rakip meclisimize gelmesin. Umarım onun bir gözüne ak düşer de kör olur.

6 Perr ü bâl ile gezer şöyle o daldan dala

Ḳara Ḳıptîlere beñzer şanasın ol ḥarı zâğ

Kara Kıptilere benzeyen ve kanatlarıyla daldan dala atlayan o eşeği sen karga sanırsın.

7 El-amân **Şûhî** o bî-dâdıñ elinde ḳaldık

Ne revâdır ola ‘âşıqlara her dem sözi dâğ

El aman ey Şûhî! O zâlimin elinde kaldık. Âşıklara her zaman yaralayıcı söz reva mıdır?

23⁵²

Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün

1 Bir elem bir daḫi ben firḳat-ı ḡamla bir şâf

Cümlemiz yek-dil olup eyleyelim ḥayli maşâf

Elemle ben, bir de ayrılık gamı aynı saftayız. Hepimiz gönül birliği edip savaşalım.

2 Ḥâk-pâye varalım ‘arz idelim ḥâlimizi

Umaruz cevır ü cefâdan ide ol şûḥ inşâf

⁵¹ Bu beyitten anlam çıkmamaktadır.

⁵² (47/79a)

Ayağının tozuna varıp halimizi arz edelim; umarız ki o cilveli sevgili insaf ederek cevri ü cefadan vazgeçer.

3 Keşf-i râz eyleyelim derdimizi şerh idelim

Ki bu 'işyâna mükâfât ide lütfıla mu'âf

Sırrımızı açıklayıp derdimizi anlatalım; belki bu isyanımızı affederek bize lütufla muamele eder.

4 Çekelim bir kere ol sîm-teni âgûşa

Ola vaşında müyesser idelim sîne'-i şâf

O gümüş tenli sevgiliyi bir defa kucaklayalım; ola ki onun vuslatında sinemizi [derd ü gamdan] arındırmaya müyesser ederiz.

5 Buñarız dañi temennâ-yı vişâl itmez isen

Şûhiyâ bir de şaşkın itme baña lâf [u] güzâf

Ey Şûhi! Bana boş laf edip durma; eğer kavuşmayı istemezsen biz ne yapacağını bilemez hale geliriz.

24⁵³

Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün

1 Revâ mı ey güzel bu dil firâkıñdan cüdâ olmak

Aña hil'atdır dâ'im gamıñla âşinâ olmak⁵⁴

Ey güzel! Bu gönül ayrılığınan uzaklaşmak Allahañ reva mı? Zira daima senin gamınla dost olmak onun için büyük bir iltifattır.

2 Şaşınma rûy-i pâkin istemez dil dâhil-i meclis

Hemân ol irtikâb itdi kapuñda bir gedâ olmak

Ey Sevgili! Yeter ki o pak yüzünü sakınma; gönlün, meclise dâhil olmak gibi bir derdi yok; o senin kapıda yoksul bir dilenci olmak gibi kötü bir iş işledi.

3 Nigârâ râh-ı 'aşkıñda kadîmî bir kuluñdur dil

Sezâ mı mañzûn itmek gayrlarla rûşenâ olmak

Ey Sevgili! Gönül senin aşkınin yolunda çok eski bir kulundur; onu üzüp başkalarıyla yakınlaşmak sana yaraşır mı?

4 Niçün ser-keşlik eylersin be zâlim gel [de] inşâfa

⁵³ (48/79b)

⁵⁴ Vezinde hece eksik.

Revâ mı ‘âşık-ı üftâdeye her dem cefâ olmak

Ey zalim sevgili! Niçin böyle inatçılık ediyorsun; biraz insafa gel! Bu düşkün âşığına her zaman eziyet etmek reva mıdır?

5 Geçer evkâtı **Şûhî**'niñ gamıñla rûz u şeb ey meh

Düşer mi şanıña haqqında anıñ bî-vefâ olmak

Ey ay yüzlü sevgili! Şûhî'nin gece gündüz bütün vakti senin gamınla geçiyor; onun hakkında vefasızlık etmek senin şanına yakışır mı?

25⁵⁵

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Gül için yok yire bülbül şakır ard arası yok

Yoklasan kuşca vücûdunda anıñ yarası yok

Bülbül gül için yok yere aralıksız şakıyıp durur; yoklasan kuş gibi vücudunda bir yarası bile yok.

2 N'eyleyim yel gibi başında olan sevdâyı

Düşmemiş ben gibi bir derde o hîç çâresi yok

Ben onun başındaki yel gibi gelip geçici sevdâyı ne yapayım; o benim gibi çaresi olmayan bir derde düşmemiş ki.

3 Ta'n idüp bu dil-i vîrâneme bilmez dimesin

Daği gönölünce henüz sen gibi meh-pâresi yok

Bu viran gönölüme bakarak da ta'n edip durmasın; zira onların senin gibi ay parçası bir ay parçası sevgilisi yok.

4 Cân degil uğruna mâlım virürem dir ağıyâr

Şakın aldanma begim lâfına bir pâresi yok

Rakip "can değil, senin uğruna malımı veririm" der; onun bu sözüne de sakın aldanma beyim, verecek bir parası bile yoktur/ sözünün hiç bir kıymeti yoktur.

5 Hôşça raqs eyleridi sâkî gice meclisde

Şûhiyâ n'eylesin engüşte dü-çâr-pâresi yok

Saki gece mecliste çok güzel raks ederdi. Ey Şûhî! Neylesin parmaklarında iki çalparası bile yoktu.

26⁵⁶

⁵⁵ (49/79b)

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1 ‘Aceb ol dil-bere biz bir gün olur mı çatalım

Ten-i ‘uryânıla ol baħr-i neşâta batalım

Acaba o dilbere bir gün nasıl rast gelelim de çıplak teniyle o sevinç denizine dalalım?

2 Nev-bahâr oldu ĥakîmâne ġidâ ekl olunur

Ķâ’il olursa tabîbim balı yaġa kıatalım

İlkbahar gelince hikmetli ġıdalar yenilir; eġer doktorum razı olursa balı yaġa katarak yiyelim.

3 Elin alup elime nâzile reftâr iderek

Varalım kûy-ı raķîbe cebeye cûş şatalım⁵⁷

El ele tutuşup nazlı nazlı yürüyerek rakibin mahallesinde caka satalım.

4 Böyle kıalmaz feleġin çarħı merâm üzre döner

Ġamı ferdâya şalup ġuşşayı dilden atalım

Feleġin çarkı hep böyle gitmez bir gün bizim isteġimiz üzere de döner, diye düşünerek gamı yarına erteleyip kederi gönlümüzden atalım.

5 **Şûĥiyâ** zevk [ü] şafâ eyleyeler yârile biz

Ne revâ[dır] der-i miĥnetde yalavuz yatalım

Ey Şûhi! Herkes yar ile zevk ü sefa içindeyken biz neden böyle miĥnet kapısında yalnız yatalım?

27⁵⁸

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

1 Göñül endûh-ı ġamla bu cihânın pür-ķazâsından

Perişân-dil şikeste-ĥâtır olmuş nâ-sezâsından

Bu dünyanın tüm kazasından gam ve kederle dolu olan göñül, feleġin uygunsuz hareketlerinden dolayı kırılmış ve perişan olmuştur.

2 Dehânın ġonciler çâk eyledi nev-bâr⁵⁹-ı ĥüsnünde

⁵⁶ (51/82a)

⁵⁷ Cebe satmak: Caka satmak (Dilçin 1983: 45). Beysanoġlu “cebe cevşen” şeklinde okumuş (1957; I-s.189).

⁵⁸ (54/83a)

Bi-çâre bülbülün feryâd-ı demde cân-fezâsından

Ey Sevgili! Çaresiz bülbülün cana can katan feryadında güzelliğinin baharında ağzının goncaları açıldı.

3 Benim cânım gazâsı mümkün oldu her bir eşyânîñ

Niçün havf eylemezsin ‘âşîkîn vuşlat gazâsından

Benim canımın her bir eşyayla olan savaşı mümkün oldu; sen âşıkların kavuşma savaşından niçin korkmuyorsun?

4 Bu çarh-ı kîne-verde yok vefâ hem kankı dil-berde

Elin çek beni dinlersin mazâ mâ-mazâ mâsından⁶⁰

Bu kin dolu felekte vefa yok; hangi dilberde var ki? Geçen geçti. Beni dinlersen bu işten elini çek.

5 Kimiñle yâr u kardaş olayım dirsin⁶¹ bu dünyâda

Hazer kıl Şûhiyâ şavn ‘âkıbet cevr ü cezasından

Ey Şûhî! “Bu dünyada kiminle dost olayım” diyorsun; bunun sonunda eziyet ve ceza var, sakın ve kendini koru!

28⁶²

Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün

1 Çıkuş faşl-ı bahârda ‘ayş [u] dem mest-i müdâm olsun

Gözünde neş’e-i mey nâzenîniñ elde cân olsun

Bahar mevsiminde içki içmeye çıkıp sarhoş olmak daim olsun; o cilveli güzelin gözünde içkinin neşesi, elinde içki kadehleri olsun.

2 Çemen-zâr-ı şafâda ruhları ol bâde-i meyden

Kızarsın la‘l-i gül-gûn-veş lebi cân-bahş-ı kâm olsun

O sevgilinin eğlence çimenliğinde içkinin etkisiyle yanakları kızarsın, gül renkli lal gibi dudakları neşe ve can başışlasın.

3 Açılsın gonce-i ruhsârı verdi nîm-tebessümle

Terahhum eyleyüp koy melce-i ol hâşş u ‘âmm olsun

⁵⁹ “nev-bâr”: nev-bahâr, vezin gereği böyle yazılmış olmalı.

⁶⁰ Mazâ mâ-mazâ: Geçen geçti, olan oldu, geçmiş olan artık unutulsun. (Parlatır 2013)

⁶¹

⁶² (56/83a)

Yanağının goncasının gülü gülümseyerek açılınsın; bırak merhamet edip herkese de sığınak olsun.

- 4 Firâkından haķıkāt sînem üzre iltimâsımdır
Çeküp pür-dâğ-ı ğamla şerhalar bir özge nâm olsun

Gerçekten tek isteğim, ayrılığından dolayı çektiğim sinem üzerindeki gam yaralarının şerhalarıyla anılmamdır.

- 5 Görüp zevk [u] şafâda buğz iderse her dem a‘dâlar
Hasûd-ı kalbîla dünyâdan el çeksın cüzâm olsun

Eğer düşmanlar beni zevk ü safada görüp de bana buğz ediyorlarsa kalp hasediyle bu dünyadan el çekip cüzzam olsun.

- 6 Ğazabla kâkülün göster hemân bir mûya ruḥşat vir
Tolaşdır gerdeni ‘uşşâka koy destinde dâm olsun

Gazapla kâkülünü göstererek bir kılına izin ver; gerdanını da âşıklara göstererek dolaştır bırak bir tuzak olsun.

- 7 Hemîşe câh [u] iķbâlile şûḥun **Şûḥiyâ** dâ‘im
Şafâ-yı ‘izz ü nâzile cihânda müstedâm olsun

Ey Şûhî! O şuhun neşesi, itibarı ve bahtı, büyük bir izzetle devamlı olsun.

29⁶³

Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün

- 1 Cihân faķrıyla cerrârîñ taşaddur ehl-i bayından
‘Aceb hayretde kaldı şübhesiz dil böyle âyinden

Dünya, dilencilerin fakirliğiyle birlikte büyüklerden önce başköşeye oturduğu bir yer olmuştur. Gönül böyle bir durumdan dolayı hayretler içindedir.

- 2 Muḥabbet hem meveddet kalmadı maḥv oldu dillerden
Îlâhî sen bizi lütfuñla hıfz it kalb-i ḥâyinden

Hem muhabbet hem de bağlılık gönüllerde kalmadı. Yâ Rabbi sen bizi lütfunla hain kalplilerden muhafaza et.

- 3 Meşâhir taḅ‘ı nâ-ḥoş olmasa dirler bu dünyâda
Meşeldir ehl-i dil fark eylemez medyun[1] dâyinden

⁶³ (57/83b)

Meseldir; meşhurlar derler ki, bu dünyada tabiatı hoş olmayanlar olmasa gönül ehli alacaklıyı borçludan fark edemez.

4 Hâdenge gamzeden şekvâ iderdim nâ-gehân yâre

Duğundı sîneme peykânlı bir oğ kaçısı yayından

Sevgiliye gamze okundan şikâyet ediyordum, ansızın kaşlarının yayından bir ok sineme dokundu.

5 Olur elbetde bir gün destîne ol genc ü zer vâsıl

Naşîbiñ var ise pinhân olan **Şûhî** defâyinden

Ey Şûhî! Eğer nasibin varsa, hazine ve altın o gizli definelerden elbette eline ulaşır.

30⁶⁴

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Yeñi başdan yine bir şûh-ı cihânı severin

Göñül eglencesi bir tâze cifânı⁶⁵ severin

Yeni baştan gönlümün eglencesi genç bir civan olan bir cilveli dünya güzelini severim.

2 Saht-rû-meşreb [ü] bed-ğû kem-'ayârı sevmem

Şöyle bir câna yakın rûh-ı revânı severin

Kötü karakterli, meşrebi asık suratlılık olan, ayarı bozukları sevmem; şöyle cana yakın güzelleri severim.

3 Şahn-ı bâğiçede sevmem açıcak sâde güli

Dili bülbül teni gül gonca-dehânı severin

Bahçede açan sade gülü sevmem; dili bülbül teni de gül gibi olan gonca ağızlıları severim.

4 Meyl idüp şu gibi her yaña revân eylemezem

Hatt-ı neşküfteye her dem cereyânı severin

Ben su gibi her yöne meyletmem, her zaman daha ayva tüyleri çıkmamışlara meyletmeyi severim.

5 Bâğda serviñ kad-i bâlâsına meyl itmez isem

Dağı yeñi irişen tâze fidânı severin

Bahçedeki servinin uzun boyuna meyletmesem de yeni yetişen taze fidanları severim.

6 Pâk-dâmenle girip halkaya yâ Hû diyerek

⁶⁴ (58/83b)

⁶⁵ cifânı: civânı.

Halvetî tekye-nişîn zıkr-i nihânı severin

İffetle zikir halkasına girip “yâ Hû!” diyerek Halvetî tekkesinde gizli zikri severim.

7 Ne kadar olsa daği ‘ömr-i müsinnile dirâz

Cân u dilden yine nev-reste civânı severin

Ne kadar yaşlı olursam olayım, yine de can u gönülden yeni yetme gençleri severim.

8 Her ne rütbe baña ser-keşlik iderse yârim

Vasl-ı ümmîd hayâli ile ben anı severin

Her ne şekilde sevgilim bana karşı inatçılık yapsa da vuslat hayali ile ben yine de onu severim.

9 Kulağ aşmam **Şûhiyâ** her sözi ben diñleyemem

Pür-letâyifle suhan-dâr-ı zebânı severin

Ey Şûhî! Ben her söze kulak asmam; ancak latif ve güzel konuşanı severim.

31⁶⁶

Mef’ûlü Mefâ’ilü Mefâ’ilü Fe’ûlün

1 Her şubh u mesâ gamzesi gammâzın elinde

Hayrân idi dil gözleri şeh-bâzın elinde

Sevgilinin gamzesi fitnecinin elinde olduğu için gönül gözü o doğan kuşunun elinde sürekli şaşkın idi.

2 Zülfi girîhi⁶⁷ olmuş iken boynuma peyvend

İhlâşa sebep n’oldı ‘aceb bâzın elinde

Gönül, o gamzesi fitneci ve gözü şehbaz [olan o sevgilinin] elinde gece gündüz şaşkın idi.

3 ‘Âşık ya’ni ‘azmi ile mi terk-i diyar eyler

Çalmışdı gönül nükte-i hamyâzın elinde

Âşık, yani kendi iradesiyle mi terk-i diyar ediyor; gönül bıkkınlık nüktesinin elinde kalmıştı da ondan!

4 Efgân-ı dil-i zârımı gûş eylemeyenler

Âvâre şadâ ile çalur sâzın elinde

⁶⁶ (59/84b)

⁶⁷ Dügüm.

İnleyen gönlümün çılgınlıklarına kulak vermeyenler, ses ile sazın elinde başıboş bir halde kalırlar.

5 Çok ni‘met-i ‘uzmâyıñı bilmez fuqarâlar
Biñ dürlü belâlarla qalır azın elinde

Çok büyük nimetleri bilmeyen fukaralar bin türlü belalarla aza mahkûm olurlar.

6 Ayru düşdürür goncaya **Şûhî** gibi elbet
Hicriyle koyar bülbülü gül-nâzın elinde

Şuhi 'yi ayrı düşürdüğü gibi bülbülü de naz gülünün elinden goncaya ayrı düşürür.

32⁶⁸

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

1 Yeter ey muğbeçe-i cilve-fürûş-ı dil-cû
Kalmadı bende şabır sende ne hâletdir bu

Ey cilveli gönül alan güzel! Yeter artık bende sabır kalmadı; sendeki bu hal nedir?

2 Ğarażın var ise şar boynuma kâküllerin
Bend ü zencîre ne hâcet beni bağlar bir mû

Eğer bana karşı bir kinin varsa kâküllerini boynuma sar; beni bağlamak için bir kıl yeter iken halata zincire ne gerek var.

3 Çıkşa fesden dil-i ‘uşşâkı perîşân eyler
Gerden-i sîme serinden dökülünce ğîsû

Ey Güzel! Saçların festen çıkınca ve başından gümüş gibi bembeyaz gerdanına inince âşıkların gönlünü perişan eder.

4 Çekme gel nâzile bârî beni şudan şuya
Kâ’ilem çünkü lebinden n’ola virsen bir şu

Naz ile beni o sudan bu suya çekip durma; dudağından bir su ver yeter; ona razıyım.

5 Çağı nev-reste olan tâze dem-i vuşlatda
Behre-mend eyle güzel eyledim ümmîd ü rücu

Körpe çağında taze, yeni yetme güzel! Vuslat deminde ümitlendim beni de nasıplendir.

6 Vaşfiñi dil ile takrîr idemezdîm evvel

⁶⁸ (62/85b)

Bilmezem ki neden oldu saña müstevlî bu cû

Önceleri senin özelliklerini dille anlatamazdım; bilmem bu istek seni neden ele geçirdi.

7 Ğazabıyla **Şûhiyâ** nîm-nigehden⁶⁹ başka

İder oldu bize ol ğayrı edâlar bre hû⁷⁰

Ey Şûhî! O güzel, bize hışımlı ve göz ucuyla bakışlarından başka bir de yeni tavırlar sergilemeye başladı yahu!

33⁷¹

Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilün

1 Baña medh eyledigin gözleri mestâne mi bu

Göñül eğlencesi ol şem‘-i şebistâne mi bu

Bana övüp durduğun gözleri mahmur bu mu? Gönül eğlencesi, gecelerin kandili bu mu?

2 Bir bakışla hevesi nefse kanâ‘at virici

Ya‘nî ol câna ğidâ lebleri kestâne mi bu

Bir bakışla hevesi nefse kanaat veren; yani ruha gıda dudakları kestane bu mu?

3 Tâze gül hırmen-veş bâr-ı girân ile yürür

Şordum âyâ revîşi semt-i gülistâne mi bu

Taze gül gibi olan sevgili harman gibi ağır bir yükü yürür; sordum acaba gidişi gül bahçesine doğru mudur?

4 Eşer-i bâde midir çeşm-i humârı bilmem

Yoksa rûz-ı ezeli mest-i elestâne mi bu

Gözlerinin baygınlığı içkinin eseri imidir, yoksa ezeldeki Elest meclisinin sarhoşluğu mudur bu?

5 Yine ol şûh ğazab birle şitâbân eyler

Elde hançer gelişi **Şûhî** ne dostâne mi bu

Yine o cilveli sevgili elinde hançer hışımla koşarak geliyor; ey Şûhî, acaba gelişi dostça mıdır?

34⁷²

⁶⁹ “nîm-nigehden”: M.

⁷⁰ “bire hû”: M.

⁷¹ (63/85b)

⁷² (64/86a)

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

1 Biñ nâzile kaçın ki kazâ yayını kurdı

Tîz-destlik ile pûte-i 'aşkıma ok urdı

O güzel bin nazla kaza yayını kurarak hemen aşkımın hedefine okunu attı.

2 İhdâş idüp artırdı cefâ resmini ol [yâr]

'Âşıklar[1] boynuñca [o] kânûnı okurdı

O sevgili eziyet törenlerini/vergisini artırıp âşıkların boynuna astığı kanunu okurdu.

3 Bañladı dil evşâfını bülbül gibi gûyâ

Ser-levha-i hüsnüñ añup evrâdñ okurdı

Gönül bülbül gibi özelliklerini söylüyorken; güya güzelliğinin başlığını anarak virdlerini okuyordu.

4 Hışmile çeküp pençe-i bîdâdını şundı

Yardı yüregim pâreledi dehrîñ o kurdı

Dünyanın o kurdu hışimla zalimane zulüm pençesini çekip vurdu, yüreğimi yarıp parçaladı.

5 Gelseydi eger nâzile cevîlâna o dil-ber

Şûhîyi sîtem-girye-i meydâna okurdı

O dilber eğer nazlı nazlı gezintiye çıksaydı; meydanda haksız gözyaşlarına maruz kalan Şûhî'yi çağırırdı.

35⁷³

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1 Seni sevmek baña bir tırfa 'acâyib gam idi

Yoksa üftâdeler içre benim âyâ nem idi

Seni sevmek benim için çok acayip bir üzüntüydü; yoksa düşkün âşıklar arasında benim ne işim vardı?

2 Her gören gerden-i kâfûrîñ ta'yîb eyler

Zîrâ başdan başa ey tâze civânım em idi

Kâfur gibi beyaz gerdanını görenler ayıptılar; zira benim genç sevgilim benim için tam bir ilaç idi.

3 Kankı vîrâneyi dün gice şitâb itmiş idiñ

Kankı dil-sûz-ı sefih-sîne em [ü] merhem idi

⁷³ (66/86b)

Dün gece hızlıca hangi viraneden geçtin; senin beyaz sinen hangi yanık gönle ilaç ve merhem idi.

- 4 Bî-vefâlık görünürdi ezeli şânında
Bî-mürüvvet saña bildim ki bu bir hoş dem idi

Ey mürüvetsiz sevgili! Senin ezeli şânında vefasızlık görünüyor; ancak bu benim için güzel bir an idi.

- 5 **Şûhiyâ** şubha degin ağlamadan kurtuldın
Hamdü li'llâh hûn-ı eşkiñle dü-çeşmiñ nem idi

Ey Şûhî! İki gözün kanlı gözyaşlarıyla doluydu, Allah'a şükürler olsun artık sabaha kadar ağlamaktan kurtuldun.

36⁷⁴

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

- 1 Eyledi pîrlik elif kıddimi ham lâm gibi
Tarafeynim kuşadup dutdı tenim dâm gibi

Yaşlılık elif gibi dik olan boyumu lam harfi gibi eğdi; bedenimi de tuzağa düşürmüş gibi iki tarafımdan kuşattı.

- 2 Zâ'f-ı ten leşker-i gam üstüme şeb-hûn itdi
Kışver-i 'ömrümi yağmaladılar sâm gibi

Tenimin zayıflığı ve gam askeri üstüme baskın yapıp; ömür ülkemi yakıcı sam rüzgârı gibi yağmaladılar.

- 3 İstivâdan günümüz itdi gurûba tahvîl
Sinn-i zulmet çevürüp yakamızı şâm gibi

Güneşimiz öğle vaktinden guruba meyletti; zulmet yaşı gece gibi yakamıza sarıldı.

- 4 Kıllet ü 'illet olup her yañadan müstevlî
Kıatı buñ yerde bizi avladılar hâm gibi

Yokluk ve hastalık, her taraftan saldırıp çok sıkıntılı bir anda bizi gafil avladı.

- 5 Gün ola kim **Şûhiyâ** şi'riñi târîh ideler
Bir zamân söylenesin dilde ser-encâm gibi

Ey Şûhî! Öyle bir zaman gelsin ki senin şairliğin dilden dile dolaşsın da şiirlerin tarihe geçsin.

⁷⁴ (67/86b)

37⁷⁵

Mef'ûlü Mefâ 'ilü Mefâ 'ilü Fe 'ülün

1 Dirsin bu fenâ tekyede efkâr dükendi

Şanma dili âşüftelere kâr dükendi

Bu fani dünya tekkesinde fikirler tükendi dersin ama çılgın âşıkların işinin bittiğini sanma.

2 Meftûn olalı cânıla dil sen şeh-i hüsne

Dünyâda olan özge sitemkâr dükendi

Senin gibi güzeller şahına bütün varlığımla âşık olduğumdan beri dünyada olan diğer bütün zalimlerin hükmü kalmadı.

3 Ey sârık-ı dil gün gibi fâş oldı nihânın

Beyhûde yemîn eyleme inkâr dükendi

Ey gönül hürsüz! Bütün gizli işlerin ortaya çıktı; inkâr edecek bir şeyin kalmadı; boş yere yemin etme.

4 Şan'at ile deldi sitemiñ levh-i derûnum

Hakkâk olalı dehre kalemkâr dükendi

Senin zulmün benim gönül levhamı sanatkârane delip hakkâk oldu olalı dünyada kalem işi yapan nakışçı kalmadı.

5 Şerh eyleyicek süz-ı dilin derdile **Şûhî**

Kalmadı dahi 'aşka heveskâr dükendi

Şûhî senin gönül yangınıni dert ile şerh edince aşkın heveslisi kalmadı.

38⁷⁶

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilün

1 Güzelin şahın-ı sarâyında müdâm işlemeli

Mâh u sâlile sürûr eyleyüben kışlamalı

Güzelin sarayının bulunduğu meydanda devamlı çalışmalı; ay ve yıllar boyu sevinçle kışı geçirmeli.

2 'İvâz-ı ücret için la'l-i güher-bârından

Öpücek leblerini bir iki kez dişlemeli

⁷⁵ (68/86b)

⁷⁶ (89/87a)

Senin mücevher saçan lal gibi olan dudaklarından ücret yerine dudaklarını öpünce bir iki kez de dişlemeli.

3 Hâneden taşra çıkup kırisa eger yüze

Anı bir atıla mât eyleyüben kişlemeli⁷⁷

Evden dışarı çıkıp eğer araziye çıkarsa; onu bir atla mat edip kişlemeli/zorlamalı.

4 Şarılıp gerdenine çeksem anı âgûşa

Bî-tekellüf kâ'il olmasa daği n'işlemeli

Zorlamadan boynuna sarılıp onu kucağa çekince razı olmazsa ne yapmalı?

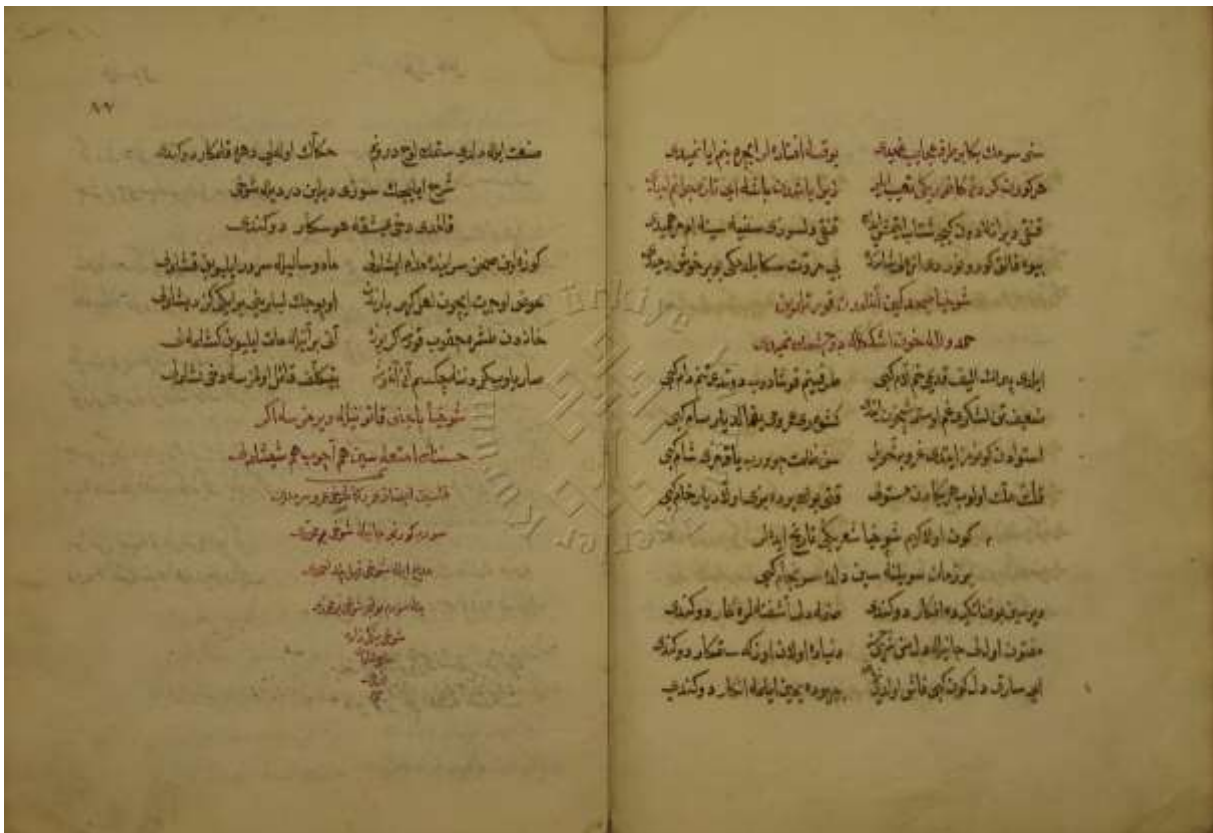
5 **Şûhiyâ** bâcını kânûnıla virmezse eger

Hüsünüñ emti'âsın hem açup hem şişlemeli

Ey Şûhi! Eğer vergisini kanun yoluyla vermezse güzellik malını hem açmalı hem de şişlemeli.

⁷⁷ Satrançta bir taşı zorlama.

İlk varak (AEMNZ234/3)

Son varak (AEMNZ234/3)